Институт за Социална Интеграция

ДОКЛАД

Мониторинг на предизборната кампания и изборния процес в България

Предсрочни парламентарни избори 2023 г.

FRIEDRICH EBERT STIFTUNG

ВЪВЕДЕНИЕ

Отминаха поредните парламентарни избори и патовата ситуация, в която се намира страната ни в момента (невъзможността да се формира правителство) отново може да ни изправи пред предсрочен вот. Експертите отчитат все по-ниска избирателна активност.

Избирателите са основен елемент на избирателната система и ако обърнем поглед назад в политическата история на съвременните държави, ще видим, че борбата за избирателни права през XIX в. и първата половина на XX в. наложи демокрацията като най-добрия от възможните модели за управление в света. Макар днес демокрациите в някои държави да не са на ниво, доминира разбирането, че тази форма на управление се опира на избори, а изборите - на избиратели.

Основният проблем, на който станахме свидетели на последните няколко избора беше отдръпването на избиратели от изборния процес. А през октомври 2022 г. отчетохме и най-ниската избирателна активност от 1990 г. насам. Кои са причините, които отблъснаха избирателите от изборния процес? „Умората“ от участие в избори; технологията на гласуване (хартиени бюлетини-машини); честата промяна на изборните правила; политическото говорене…всички тези причини се тиражират в медийното пространство в последната година, но все още няма направен задълбочен анализ, показващ цялостната картина на проблема.

Основната цел на проекта е да се направи мониторинг на предизборната кампания в две направления:

- **Анализ на последните промени в Изборния кодекс** и как те се отразиха на изборния процес. В изборните правила у нас непрекъснато се правят промени, които дори когато са удачни трудно се усвояват от избирателите. Настоящият Изборен кодекс съчетава два вида гласуване. Анализ на изборния процес откроява положителните и отрицателни страни на текстовете в ИК и дава възможност за изводи водещи до подобряване на процеса;
- **Медиен мониторинг** - В рамките на проекта се реализира мониторинг на различни медии и бе изготвен медиен анализ на политическите послания на основните политически лидери, базирайки се на актуалните социологически сондажи. В условията на крайна апатия и пасивност от страна на българския

избирател, възникващи нови формации в изборния процес и в същото време – политически нестабилни институции и публична власт, е много важно да бъдат наблюдавани и анализирани посланията, които се отправят към избирателите за спечелване на тяхното доверие. Все по-малко хора търсят съдържанието на предизборните платформи, а упражняват емоционален вот, или отказват да гласуват. Затова е важно да поставим акцент на политическите послания, и то по разбираем начин за масовия избирател. За целта бяха наблюдавани национални медии, електронни издания и социалните мрежи.

АНАЛИЗ НА ПОСЛЕДНИТЕ ПРОМЕНИ В ИЗБОРНИЯ КОДЕКС И КАК ТЕ СЕ ОТРАЗИХА НА ИЗБОРНИЯ ПРОЦЕС

Изготвили: Лазарина Бонева, Николай Белалов и Свилена Гражданска

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият анализ е с фокус към законодателната рамка, при която бяха проведени предсрочните парламентарни избори през м. април 2023 г. В тази връзка не можем да не отчетем, че изминалите избори са поредни в рамките на две календарни години, а именно:

- 04.04.2021 г. редовни парламентарни избори;
- 11.07.2021 г. предсрочни парламентарни избори;
- 14.11.2021 г. предсрочни парламентарни избори и избори за Президент и вицепрезидент;
- 02.10.2022 г. предсрочни парламентарни избори;
- 02.04.2023 г. предсрочни парламентарни избори.

Посоченият двугодишен период се характеризираше с политическа нестабилност, изразяваща се в неспособност на парламентарно представените партии и коалиции да излъчат стабилно правителство, което да изкара пълен 4 годишен мандат. Въпреки липсата на редовно правителство в посоченият период като законодателен орган работиха:

45-то Народно събрание 15.04.2021 – 11.05.2021 г.

46-то Народно събрание 21.07.2021 – 15.09.2021 г.

47-то Народно събрание 03.12.2021 – 02.08.2022 г.

48-то Народно събрание 19.10.2022 – 03.02.2023 г.

Три от посочените състави на Парламента гласуваха промени в действащия Изборен кодекс, обнародвани в **бр. 36 от 1.05.2021 г. на Държавен вестник,** както и в **бр. 15 от 22.02.2022 г. на ДВ** и **в бр. 104 от 30.12.2022 г. на ДВ.** С конкретните промени ще се занимаем в следващия раздел на настоящия анализ, а в това въведение поставяме само основната рамка на произвеждане на избори в Р България.

Процесът по произвеждане на избори в България се определя от разпоредбите на Конституцията на Република България и на Изборния кодекс. Нормативни разпоредби, касаещи произвеждането на избори има и в Закона за политическите партии, Закона за събранията, митингите и манифестациите, Закона за гражданската регистрация, Закона за административните нарушения и наказания, Наказателния кодекс, както и Решенията на Централната Избирателна Комисия (ЦИК).

Съгласно Конституцията, България е парламентарна република с местно управление и разделение на властите на законодателна, изпълнителна и съдебна. Държавният орган, който осъществява законодателната власт е Народното събрание. То се избира за срок от четири години и се състои от 240 народни представители. Депутатите се избират от 31 многомандатни избирателни райони (МИР), които са съобразени с административно – териториалното деление на страната. Броят на мандатите за всеки определен район се определя от населението му. В тази връзка с Решение на ЦИК от м. февруари 2023 г., бяха отчетени резултатите от преброяването на населението през 2021 г. в броя на мандатите по избирателни райони. Така с оглед на намаляването на населението им областите Добрич, Ловеч, Монтана, Пазарджик, Плевен, Русе изгубиха по един мандат, а МИР във Варна, Пловдив-град, 24 МИР – София се увеличават с по един мандат. Драстично е и увеличаването на броя на мандатите в 23 МИР София, където от 16 мандатите станаха 19. Най-малките МИР като Габрово, Силистра, Смолян, Видин останаха с по 4 мандата.

Съгласно избирателните списъци гражданите с право на глас в България са около 6 500 000 души, като в тази цифра се включват и българските граждани, които живеят в ЕС и в чужбина.

Електоралната бариера за влизане в Парламента на партии и коалиции е 4%. Като 4% от гласовете в цяла България се равняват на 10 народни представители в Народното събрание за съответната партия и коалиция. Това е и минимумът за образуване на парламентарна група на партия или коалиция. Мандатите между отделните партии се разпределят спрямо постигнати резултати във всеки изборен район и се преразпределят по математическия метод на Хеър - Ниймайер, известен още като методът на най-големия остатък. Методът на най-големия остатък стимулира политически плурализъм и е благоприятен за малките партии. Неговото ползване в България започва през 2007 г.,

когато се провеждат първите избори за евродепутати в страната. Квотата на Хеър се определя от формулата

$$\frac{X}{Y} = \text{Квота Хеър},$$

където X = всички подадени действителни гласове, а У = брой на всички мандати.

При делението на квотата на Хеър се получава цяло число и остатък - обикновена правилна дроб. Всяка партия получава предварителни мандати, колкото е полученото цяло число. По този начин е възможно да останат незаети мандати, чийто брой е равен на сумата на остатъците. На следващата стъпка партиите получават по един допълнителен мандат по следното правило: Първа получава допълнителен мандат партията с най-голям остатък, втора - партията със следващия по големина остатък и така, докато се заемат всички неразпределени мандати.

Следва да отбележим, че понякога системата на Хеър-Ниимайер поражда редица аномалии и парадокси при разпределяне на мандатите в изборните райони. Например с 4 000 действителни гласа партията X има 2 депутатски мандата, а с 2 500 действителни гласа партията У също има 2 депутатски мандата.

Отделно от горното, ИК допуска и възможността на избори за народни представители да се явяват не само партии и коалиции със съответните кандидатски листи, но и независими кандидати. Всеки независим кандидат образува самостоятелна кандидатска листа в съответния изборен район. Независим кандидат не може да бъде включван в кандидатска листа на партия или коалиция. Независим кандидат за народен представител може да бъде предложен за регистриране само от един инициативен комитет и само в един многомандатен изборен район. От 2009 г. досега десетки кандидати са опитвали в различни избирателни райони от цялата страна да съберат гласове и да бъдат избрани в Народното събрание като независими народни представители, но до този момент без успех.

Съгласно ИК предизборната кампания започва 30 (тридесет) дни преди изборния ден, респективно кампанията за изборите на 02.04.2023 г. започна на 03.03.2023 г.

ПРЕДСРОЧНИ ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ 02.04.2023 Г.

48-то Народно събрание положи клетва на 19.10.2022 г. и бе разпуснато с Указ № 28 на Президента на Република България на 03.02.2023 г., поради невъзможност да се излъчи редовно правителство. Успоредно с преговорите за съставяне на редовно правителство през месец декември народните представители приеха поредните промени в Изборния кодекс. Процедурата по приемането на разпоредбите в ИК отново бе съкратена и недостатъчно прозрачна, в противоречие с добрите практики на Венецианската комисия, според които промени в изборното законодателство би следвало да се правят най-късно 6 (шест) месеца преди изборния ден.

Отделно промените в Изборния кодекс следва да се подчиняват на принципите за предвидимост, необходимост, обоснованост, откритост и стабилност, които характеризират демократичния законодателен процес (чл. 26 от Закона за нормативните актове).

Законодателните промени в ИК бяха в три основни направления:

1. <u>Промени, касаещи начините за гласуване</u>:

1.1. Връщане на възможността за гласуване с хартиена бюлетина в секциите с над 300

избиратели. Това стана възможно с промяна в чл.206 от ИК, в чиято нова редакция е записано, че: *В избирателната секция избирателят може по свой избор да гласува с хартиена бюлетина или с бюлетина за машинно гласуване, освен в случаите на чл. 212, ал. 5 и чл. 269.* Т.е. във всички секции с над 300 избиратели е налице смесено гласуване и за избирателите са достъпни два метода за гласуване – с хартиена бюлетина и машинно. Докато в секциите с под 300 избиратели остава възможно само гласуването с хартиена бюлетина;

1.2. В допълнение към изменението на разпоредбата на чл.206 от ИК, парламентът гласува и промени в чл.212 ал.2 от ИК, съгласно които се премахнаха контролните разписки за машинно гласуване и вместо тях машината отпечатва бюлетина след гласуването и същата се пуска от избирателя в специална кутия за машинното гласуване. Така в края на изборния ден СИК броиха и всяка от бюлетините, отпечатани от машината като хартиени.

По този начин **Парламентът на практика обезсмисли машинното гласуване, защото една от основните цели на машинното гласуване е недопускането на изборни манипулации, а именно да се гарантира, че всеки избирател подава само един глас за съответния избор и че всеки глас се преброява и съхранява само веднъж.** Според нас отразяването на резултата от машинното гласуване само чрез преброяване на „бюлетините от машинното гласуване" създава самостоятелен риск за точното преброяване на гласовете и злоупотребите.

В този смисъл и Президентът на РБ наложи вето на промените с аргументи, че посъветва депутатите да размислят, но Народното събрание отхвърли ветото и в крайна сметка промяната влезе в сила.

След преодоляването на президентското вето 73 депутати от политическите партии „Продължаваме промяната“ и „Демократична България“ внесоха в Конституционния съд искане за обявяване на 11 разпоредби на Изборния кодекс за противоконституционни. Конституционният съд образува делото в края на януари и за докладчик по него бе определена съдия Мариана Карагьозова-Финкова. Аргументите на вносителите на искането бяха следните:

- С промяната в чл.212 ал.5 от ИК само част от българите живеещи в чужбина имат избор дали да гласуват с хартиени бюлетини, или с машини, защото там се казва, че машинно гласуване не се провежда в чужбина, когато са подадени под 300 заявления или на последните избори в секцията са гласували под 300 души */тук следва да отбележим, че по този въпрос е налице произнасяне с Решение №9 от 2021 г. на КС, респективно е налице отрицателна процесуална предпоставка за неговото разглеждане по чл.21 ал.6 от Закона за Конституционния съд/;*
- Отделно от горното вносителите на искането считат, че отпечатването на бюлетините от машинното гласуване на практика е нов вид гласуване с хартиена бюлетина, защото броенето на подадените чрез машината гласове не става автоматично, а при условията на ръчно броене от СИК /конкретно разпоредбите на чл.206 ал.1 и чл.206 ал.3, чл. 212 ал.4 и ал.5 в частта *"както и в случаите, в които няма лице, на което Централната избирателна комисия е възложила дейности по техническото осигуряване и поддръжка на техническото устройство за гласуване, владеещо български език, което да инсталира и*

поддържа техническите устройства за машинно гласуване."; чл. 213б, ал. 1 в частта "получили над четири на сто от действителните гласове на последните проведени парламентарни избори''; чл. 213в; чл. 268, ал. 4 и ал. 5; чл. 271 в частта „като преброява бюлетините от машинното гласуване"; чл. 430 в частта „като преброява бюлетините от машинното гласуване", както и § 54 ЗИДИК (обн. ДВ, бр. 104 от 30.12.2022 г.)/.

Със свое определение №3 от 14.03.2023 г. по конституционно дело №4/2023 г., КС допусна разглеждане по същество на искането по отношение на 10 от разпоредбите и отклони искането в частта за чл. 212 ал.5 от ИК с аргумент, че Конституционният съд вече се е произнасял по този въпрос в Решение №9 от 2021 г., когато обяви, че машинното гласуване не е противоконституционно.

По отношение на останалите 10 разпоредби КС допусна разглеждане, тъй като за тях в сегашната им редакция не е налице произнасяне с решение или определение за недопустимост по искане за установяване на противоконституционност.

В определението си КС още конституира като заинтересовани страни по делото: Президентът на РБ, Министерският съвет, министрите на вътрешните работи и на правосъдието, Върховният касационен съд, Върховният административен съд, Централната избирателна комисия, омбудсманът и Висшият адвокатски съвет, на които е дадена възможност да представят становища в 30 – дневен срок.

Отправена е покана за становище и до: “Асоциация прозрачност без граници“, „Гражданска инициатива за свободни и демократични избори“ и “Институт за развитие на публичната среда“, както и до: проф. д.ю.н. Вихър Кискинов, проф. д.ю.н. Нели Огнянова, проф. д-р Даниел Вълчев, проф. д-р Михаил Константинов, проф. д-р Пенчо Пенев, проф. д-р Пламен Киров, проф. д-р Снежана Начева, доц. д-р Наталия Киселова, доц. д-р Мартин Белов, които да дадат писмено правно мнение по предмета на делото в указания по-горе срок, като им се изпратят преписи от направеното искане и от настоящото определение.

До този момент своите становища по искането на депутатите от ПП „Продължаваме промяната“ и КП „Демократична България“ са подали само Президентът на РБ, Висшият адвокатски съвет, “Института за развитие на публичната среда” и проф. Михаил Константинов.

Произнасянето на Конституционният съд вероятно предстои до края на календарната 2023 г., но е твърде възможно същото да не се случи преди редовните местни избори – есента на 2023 г. и оспорените разпоредби да продължат да действат и при произвеждането на нови предсрочни парламентарни избори.

2. Видеонаблюдение

Съгласно промяната в чл.57 ал.1 т.34 ЦИК определя условията и реда за видеонаблюдението в реално време и видеозаснемане след обявяване края на изборния ден в секционните избирателни комисии при преброяването на гласовете и съставянето на протокола, при спазване изискванията за защита на личните данни, с изключение на гласуване с подвижна избирателна кутия, в избирателни секции в лечебни заведения, домове за стари хора и други специализирани институции за предоставяне на социални услуги, в избирателни секции на плавателни съдове под българско знаме, както и в избирателни секции извън страната; техническото осигуряване на видеонаблюдението и видеозаснемането се извършва от Министерския съвет.

Нашето виждане е, че с този текст законодателят практически упълномощи Централна Избирателна Комисия да допише Изборния кодекс. В тази връзка със свое Решение 1603-НС от 08.02.2023 г. ЦИК прие, че:

- Адресите и номерата на избирателните секции, в които ще се произведе видеонаблюдение в реално време и видеозаснемане след обявяване края на изборния ден при преброяването на гласовете и съставянето на протокола, се публикуват на интернет страниците на ЦИК и РИК;
- Устройствата за видеонаблюдение и видеозаснемане се предават на СИК в предизборния ден, заедно с останалите книжа и материали по реда на чл. 215 ИК;
- Във всяка избирателна секция се осигурява излъчване онлайн в интернет на картина и звук, както и видеозапис от преброяването на гласовете и съставянето на протокола чрез поставено в секцията устройство за видеонаблюдение. Записът от преброяването на гласовете и съставянето на протокола следва да е осигурен дори в случаите, когато по технически причини е прекъснато онлайн излъчването;

- Излъчването и записването се извършва в периода от обявяване на гласуването за приключило до съставяне, включително подписване на протокола на секционната избирателна комисия. Устройството за видеонаблюдение се включва от председателя на СИК след обявяване на гласуването за приключило и се изключва от същия след подписване на протокола на СИК от всички членове на СИК;
- СИК опакова устройството и техническия носител на видеозаписа и го предава на РИК, а от своя страна РИК предава записите на ЦИК.

3. Промяната, касаеща „тъмната стаичка“ е единствената, която не предизвика спорове и дебати в Парламента в чл.218 от ИК Изборно помещение и параван за гласуване бе записано, че в изборното помещение се поставят паравани за гласуване и прегради за гласуване с машини, така че да се осигури тайната на гласуването. Така думата „кабина“ за гласуване или по разговорно „тъмна стаичка“ окончателно остана в историята.

Изводи и препоръки:

48-то Народно събрание подобно на предходните парламенти извърши редица нарушения на Закона за нормативните актове при приемането на Изборния кодекс, а именно:

- Не бе извършена оценка на въздействието на гласувания на второ четене законопроект за изменение и допълнение на Изборния кодекс, както предвижда чл.19, ал.3 от Закона за нормативните актове (ЗНА);
- Отделно не бяха спазени разпоредбите на чл.26 от ЗНА, конкретно:
  - чл.26 ал.2, която изисква “*В процеса по изработване на проект на нормативен акт се провеждат обществени консултации с гражданите и юридическите лица”;*
- Чл.26, ал.3, според която *„Преди внасянето на проект на нормативен акт за издаване или приемане от компетентния орган съставителят на проекта го публикува на интернет страницата на съответната институция заедно с мотивите“;*

- Чл. 26 ал.4, съгласно която *„Съставителят на проекта публикува на интернет страницата на съответната институция справка за постъпилите предложения заедно с обосновка за неприетите предложения“;*
- *В тази връзка е налице и неспазване на* чл.15, ал.1 от Указа за прилагане на ЗНА, според който *„Органът, който отговаря за изготвяне на законопроекта, го изпраща заедно с мотивите на заинтересуваните министерства, други ведомства или обществени организации, които организират неговото обсъждане и дават мотивирано становище.“*

С оглед на горното екипът на ИСИ препоръчва да няма толкова чести промени в Изборния кодекс и да случат поне два последователни избора, преди които не са извършвани промени в Изборния кодекс, по този начин би могла да се извърши последваща оценка за въздействие на нормативния акт за период от 1 или 2 години.

ЗАКОН

за изменение и допълнение на Изборния кодекс

(обн., ДВ, бр. 19 от 2014 г.; изм., бр. 35, 53 и 98 от 2014 г., бр. 79 от 2015 г., бр. 39, 57, 85 и 97 от 2016 г.; Решение № 3 на Конституционния съд от 2017 г. – бр. 20 от 2017 г.; изм., бр. 85 от 2017 г., бр. 94 и 102 от 2018 г., бр. 17, 21, 29, 34, 60 и 61 от 2019 г., бр. 88 и 107 от 2020 г., бр. 36 от 2021 г.; Решение № 5 на Конституционния съд от 2021 г. – бр. 37 от 2021 г.; Решение № 9 на Конституционния съд от 2021 г. – бр. 58 от 2021 г.; изм., бр. 15 от 2022 г.)

§ 1. В чл. 11, ал. 2 думите „чл. 14, ал. 2 и 3“ се заменят с „чл. 14, т. 2, 3 и 4“.

§ 2. В чл. 22, ал. 2 думите „кабини за гласуване“ се заменят с „паравани за гласуване“.

§ 3. Създава се чл. 56а:

„Звено за управление на машинното гласуване

Чл. 56а. (1) Централната избирателна комисия създава звено за управление на машинното гласуване, което подпомага комисията във вземането на решения и координира провеждането на машинно гласуване.

(2) Съставът, начинът на формиране, щатните служители, функциите и задачите на звеното се определят с правила, приети от комисията. Правилата се публикуват на интернет страницата на комисията.“

§ 4. В чл. 57, ал. 1 т. 34 се изменя така:

„ определя условията и реда за видеонаблюдението в реално време и видеозаснемане след обявяване края на изборния ден в секционните избирателни комисии при преброяването на гласовете и съставянето на протокола, при спазване изискванията за защита на личните данни, с изключение на гласуване с подвижна избирателна кутия, в избирателни секции в лечебни заведения, домове за стари хора и други специализирани институции за предоставяне на социални услуги, в избирателни секции на плавателни съдове под българско знаме, както и в избирателни секции извън страната; техническото осигуряване на видеонаблюдението и видеозаснемането се извършва от Министерския съвет.“

§ 5. В чл. 97, ал. 2, изречение първо накрая се добавя „като същото не може да е по-малко от една четвърт от минималната работна заплата“.

§ 6. В чл. 103 се правят следните изменения:

1. В ал. 1 думите „член, предложен“ се заменят с „държавен служител или лице, работещо по трудово правоотношение в държавната администрация, предложени“.

2. Алинея 2 се отменя.

§ 7. В чл. 206 се правят следните изменения:

1. Алинея 1 се изменя така:

„(1) В избирателната секция избирателят може по свой избор да гласува с хартиена бюлетина или с бюлетина за машинно гласуване, освен в случаите на чл. 212, ал. 5 и чл. 269.“

2. Алинея 3 се изменя така:

„(3) Избирател, който е избрал да гласува с бюлетина за машинно гласуване, не може да гласува с хартиена бюлетина.“

§ 8. В чл. 208, ал. 1 в началото думите „В случаите по чл. 212, ал. 5 и чл. 269“ се заличават.

§ 9. В чл. 209, ал. 3 се правят следните изменения:

1. В изречение първо думите „в секциите за гласуване с хартиени бюлетини“ се заличават.

2. Изречение второ се заличава.

§ 10. В чл. 212 се правят следните изменения и допълнения:

1. В ал. 1 след думата „Избирател“ се добавя „може да“.

2. В ал. 4 думите „контролна разписка“ се заменят с „бюлетина от машинно гласуване“.

3. Алинея 5 се изменя така:

„(5) Машинно гласуване не се произвежда в избирателни секции в страната с по-малко от 300 избиратели, при гласуване с подвижна избирателна кутия, в избирателни секции в лечебни заведения, домове за стари хора и други специализирани институции за предоставяне на социални услуги, в избирателни секции на плавателни съдове под българско знаме. Машинно гласуване не се произвежда в избирателни секции извън страната, за образуването на които са подадени по-малко от 300 заявления по чл. 16, ал. 1 или в които на последните избори са гласували по-малко от 300 избиратели, както и в случаите, в които няма лице, на което Централната избирателна комисия е възложила дейности по техническото осигуряване и поддръжка на техническото устройство за гласуване, владеещо български език, което да инсталира и поддържа техническите устройства за машинно гласуване.“

§ 11. В чл. 213а се правят следните изменения:

1. Алинея 1 се изменя така:

„(1) Техническите устройства за машинно гласуване са държавна собственост, която се придобива и управлява от Централната избирателна комисия. Централната избирателна комисия закупува технически устройства за машинно гласуване или възлага изработването на такива устройства, както и придобива права върху програмни продукти или възлага разработването на програмни продукти по такъв начин, че държавата да разполага с права за тяхното използване и модификация с оглед целта, за която се придобиват.“

2. В ал. 5 след думата „бюлетини“ се поставя точка, а текстът до края се заличава.

§ 12. Създава се чл. 213б:

„Прозрачност и сигурност на машинното гласуване

Чл. 213б.(1)Централната избирателна комисия, подпомагана от министъра на електронното управление, предоставя достъп до изходния код и документацията на системата за електронната система за машинно гласуване, както и всички други софтуерни инструменти, приложими в изборния процес, на лица, посочени от партиите и коалициите, получили над четири на сто от действителните гласове на последните

проведени парламентарни избори. Всяка от партиите и коалициите може да посочи не повече от три лица.

(2) Централната избирателна комисия не може да налага ограничения за лицата по ал. 1 на база на образователни критерии. Достъпът по ал. 1 не се предоставя 10 дни преди изборния ден.

(3) Централната избирателна комисия изготвя и публикува план за провеждане на избори с използване на машинно гласуване. В плана се описват всички действия и мерки за сигурност, предприети от участниците в процеса на осигуряване на машинното гласуване, в т.ч.:

1. управление на криптографски ключове;

2. изграждане и инсталиране на системен и приложен софтуер на техническите устройства за машинно гласуване;

3. зареждане на данни за съответния избор в техническите устройства за машинно гласуване;

4. съхранение и транспорт на техническите устройства за машинно гласуване.

(4) При провеждане на избори Централната избирателна комисия извършва следните действия до 24 часа преди изборния ден:

1. организира извадкова проверка на криптографските идентификатори на електронната система за машинно гласуване по чл. 218, ал. 7 в присъствието на регистрирани наблюдатели и представители на партиите и коалициите, получили над четири на сто от действителните гласове на последните проведени парламентарни избори;

2. организира извадкова проверка на базата данни с разрешени източници в модула за сигурност на стартирането на операционната система на техническото устройство за машинно гласуване в присъствието на регистрирани наблюдатели и представители на партиите и коалициите, получили над четири на сто от действителните гласове на последните проведени парламентарни избори;

3. публикува всички криптографски идентификатори, произтичащи от процеса на изграждане на софтуера за машинно гласуване, в т.ч. на изходния код и на изградените софтуерни компоненти;

4. публикува всички публични криптографски ключове, определени за секционните комисии преди изборния ден.“

§ 13. Създава се чл. 213в:

„Осигуряване на хартия за отпечатване на бюлетини от машинно гласуване

Чл. 213в. (1) За отпечатване на бюлетина от машинно гласуване се използва специализирана хартия с допълнителни защити, определени с решение на Централната избирателна комисия. Решението на Централната избирателна комисия се обявява по реда на чл. 57, ал. 2 и се разгласява след обявяване на изборния ден за приключен.

(2) Хартията по ал. 1 се доставя от печатницата на Българската народна банка.

(3) Хартията по ал. 1 не може да се използва за обучение и за тестови цели.“

§ 14. В чл. 214, ал. 2 накрая думите „и обработката на данните от него“ се заличават.

§ 15. В чл. 215, ал. 1, т. 14 накрая се добавя „включително и средства за извършване на видеозапис по време на броенето и съставянето на изборния протокол“.

§ 16. В чл. 218 се правят следните изменения:

1. Заглавието се изменя така: „Изборно помещение и параван за гласуване“.

2. В ал. 2 думите „кабини за гласуване“ и „Кабините“ се заменят съответно с „паравани за гласуване“ и „Параваните“.

3. В ал. 3 думите „кабините за гласуване“ се заменят с „параваните за гласуване“.

§ 21. Член 268 се изменя така:

„Произвеждане на гласуването с бюлетина от машинно гласуване

Чл. 268. (1) При машинно гласуване избирателят, след като бъде допуснат до гласуване, получава достъп до устройството за гласуване.

(2) Избирателят гласува със смарт карта, като устройството показва бюлетина, идентична с хартиената бюлетина. Избирателят може да не гласува за нито една партия, коалиция или инициативен комитет.

(3) Избирателят отбелязва по еднозначен начин своя вот за кандидатска листа и ако желае, изразява своето предпочитание (преференция) за кандидат от избраната от него кандидатска листа на партия или коалиция. Избирателят може еднократно да промени избора си преди потвърждаването му.

(4) Гласът на избирателя, след потвърждаване на избора, се визуализира на екрана на устройството за гласуване и се записва на записващо техническо устройство. Избирателят получава съобщение за приключване на гласуването, отпечатва се бюлетина, върху която е изписан отразеният вот, която се сгъва по начин, не

позволяващ да се вижда отразеният вот, подпечатва се с печата на комисията на гърба и се пуска в специална кутия за машинното гласуване.

(5) След пускане на бюлетината избирателят връща смарт картата и полага подпис в избирателния списък, получава обратно документите си и напуска помещението.

(6) След приключване на гласуването информацията за направения избор става недостъпна за следващия избирател, като се заличава и начинът на гласуване.“

§ 22. В чл. 269 изречение трето се заличава.

§ 23. В чл. 270, ал. 2, изречение второ думите „и контролните разписки от машинното гласуване“ и „поотделно“ се заличават.

§ 24. Член 271 се изменя така:

„Отчитане на машинното гласуване

Чл. 271. След приключване на гласуването секционната избирателна комисия отчита резултатите от машинното гласуване, като преброява бюлетините от машинното гласуване.“

§ 25. В чл. 276 се правят следните изменения и допълнения:

1. В заглавието думите „избирателната кутия“ се заменят с „избирателните кутии“.

2. В ал. 1 след думата „кутия“ се добавя „и специалната кутия за машинно гласуване“.

§ 26. В чл. 277, ал. 1 след думата „бюлетините“ се добавя „и бюлетините от машинно гласуване“.

§ 27. В чл. 278, ал. 6 след думите „хартиени бюлетини“ се добавя „и бюлетини от машинно гласуване“.

§ 28. В чл. 279 се правят следните допълнения:

1. В заглавието след думата „бюлетините“ се добавя „и бюлетините от машинно гласуване“.

2. В ал. 1 в текста преди т. 1 след думата „кутия“ се добавя „и на специалната кутия за машинно гласуване“, а след думата „бюлетините“ се добавя „и бюлетините от машинно гласуване“.

3. В ал. 2 след думата „Бюлетините“ се добавя „и бюлетините от машинно гласуване“.

§ 29. В чл. 280, ал. 1 след думата „бюлетина“ се добавя „и бюлетина от машинно гласуване“.

§ 30. В чл. 281 се правят следните изменения и допълнения:

1. В ал. 1:

а) в текста преди т. 1 след думата „кутия“ се добавя „и специалната кутия за машинно гласуване“;

б) в т. 1 думите „и броят на потвърдените гласове от машинното гласуване“ се заличават.

2. Алинеи 3 и 4 се отменят.

§ 31. В чл. 283 думите „включително протокола с данните от машинното гласуване“ се заличават.

§ 32. Член 288 се отменя.

§ 33. Член 288а се изменя така:

„Лица, които имат право да присъстват в районната избирателна комисия

Чл. 288а. При приемане и проверка на протоколите на секционните избирателни комисии в районната избирателна комисия може да присъстват кандидати, застъпници и представители на партии, коалиции и инициативни комитети съгласно чл. 117, ал. 6 и чл. 124, ал. 1, наблюдатели – при спазване изискването на чл. 114, ал. 2, по един регистриран анкетьор от регистрирана социологическа агенция и представители на средствата за масово осведомяване, като им се осигурява пряка видимост при приемането и проверката на протоколите, включително чрез видеоизлъчване в реално време при спазване изискванията за защита на личните данни.“

§ 34. В чл. 289, ал. 1 думите „от гласуването с хартиени бюлетини и от машинното гласуване“ се заличават.

§ 35. В чл. 301 се правят следните изменения:

1. В ал. 1 думите „данните от машинното гласуване“ се заличават.

2. В ал. 2, изречение второ думите „и данните от машинното гласуване“ се заличават.

§ 36. В чл. 328 се правят следните изменения:

1. В ал. 1 думите „в кабината“ се заменят със „зад паравана“.

2. В ал. 2 думите „В кабината“ се заменят със „Зад паравана“.

3. В ал. 3, т. 3 думите „от кабината“ се заменят с „пред паравана“.

§ 37. В чл. 333 се правят следните допълнения:

1. В заглавието след думата „бюлетините“ се добавя „и бюлетините от машинно гласуване“.

2. В ал. 1 в текста преди т. 1 след думата „кутия“ се добавя „и на специалната кутия за машинно гласуване“, а след думата „бюлетините“ се добавя „и бюлетините от машинно гласуване“.

§ 38. В чл. 334, ал. 1 след думата „бюлетина“ се добавя „и бюлетина от машинно гласуване“.

§ 39. В чл. 335 се правят следните изменения и допълнения:

1. В ал. 1:

а) в текста преди т. 1 след думата „кутия“ се добавя „и специалната кутия за машинно гласуване“;

б) в т. 1 думите „и броят на потвърдените гласове от машинното гласуване“ се заличават.

2. Алинеи 2 и 3 се отменят.

§ 40. В чл. 339, ал. 1 думите „от гласуването с хартиени бюлетини и от машинното гласуване“ се заличават.

§ 41. В чл. 346 се правят следните изменения:

1. В ал. 1 думите „данните от машинното гласуване“ се заличават.

2. В ал. 2, изречение второ думите „и данните от машинното гласуване“ се заличават.

§ 42. В чл. 382, ал. 1 думите „от гласуването с хартиени бюлетини и от машинното гласуване“ се заличават.

§ 43. В чл. 427 се правят следните изменения:

1. В ал. 1 думите „в кабината да гласува“ се заменят със „зад паравана да гласува“.

2. В ал. 2 думите „В кабината“ се заменят със „Зад паравана“.

3. В ал. 3, т. 4 думите „от кабината“ се заменят с „пред паравана“.

4. В ал. 4, т. 3 думите „от кабината“ се заменят с „пред паравана“.

§ 44. В чл. 429, ал. 2, изречение второ думите „и контролните разписки от машинното гласуване“ и „поотделно“ се заличават.

§ 45. Член 430 се изменя така:

„Отчитане на машинното гласуване

Чл. 430. След приключване на гласуването секционната избирателна комисия отчита резултатите от машинното гласуване, като преброява бюлетините от машинното гласуване.“

§ 46. В чл. 437, ал. 6 след думата „бюлетини“ се добавя „и бюлетини от машинно гласуване“.

§ 47. В чл. 438 се правят следните допълнения:

1. В заглавието след думата „бюлетините“ се добавя „и бюлетините от машинно гласуване“.

2. В ал. 1 в текста преди т. 1 след думата „кутия“ се добавя „и на специалната кутия за машинно гласуване“, а след думата „бюлетините“ се добавя „и бюлетините от машинно гласуване“.

3. В ал. 2 след думата „Бюлетините“ се добавя „и бюлетините от машинно гласуване“.

§ 48. В чл. 439, ал. 1 след думата „бюлетина“ се добавя „и бюлетините от машинно гласуване“.

§ 49. В чл. 440 се правят следните изменения и допълнения:

1. В ал. 1:

а) в текста преди т. 1 след думата „кутия“ се добавя „и специалната кутия за машинно гласуване“;

б) в т. 1 думите „и броят на потвърдените гласове от машинното гласуване“ се заличават.

2. Алинеи 3 и 4 се отменят.

§ 50. Член 446 се отменя.

§ 51. Член 446а се изменя така:

„Лица, които имат право да присъстват в общинската избирателна комисия

Чл. 446а. При приемане и проверка на протоколите на секционните избирателни комисии в общинската избирателна комисия може да присъстват кандидати, застъпници и представители на партии, коалиции и инициативни комитети съгласно чл. 117, ал. 6 и чл. 124, ал. 1, наблюдатели – при спазване изискването на чл. 114, ал. 2, по един регистриран анкетьор от регистрирана социологическа агенция и представители на средствата за масово осведомяване, като им се осигурява пряка видимост при приемането и проверката на протоколите, включително чрез видеоизлъчване в реално време при спазване изискванията за защита на личните данни.“

§ 52. В чл. 447 думите „от гласуването с хартиени бюлетини и от машинното гласуване“ се заличават.

§ 53. В чл. 450 се правят следните изменения:

1. В ал. 1:

а) в т. 7 думите „потвърдените гласове от машинното гласуване“ се заличават;

б) точка 18 се отменя.

2. Алинея 3 се отменя.

§ 54. В Закона за изменение и допълнение на Изборния кодекс (обн., ДВ, бр. 39 от 2016 г.; изм., бр. 85 от 2017 г., бр. 94 от 2018 г. и бр. 17 и 21 от 2019 г.) в преходните и заключителните разпоредби § 145 се отменя.

Заключителни разпоредби

§ 55. Централната избирателна комисия провежда експерименти със защитена хартия за бюлетини за машинно гласуване в срок от три седмици след приемането на този закон.

§ 56. Член 57, ал. 1, т. 10, буква „б“ относно думите „както и на инициативните комитети за участие в изборите за народни представители извън страната“, т. 11 относно думите „както и на инициативен комитет за участие в изборите за народни представители извън страната, когато независимият кандидат не е подкрепен от необходимия брой избиратели съгласно чл. 257, ал. 1“, т. 12а, т. 13, букви „г“ и „д“, т. 21 относно думите „както и на независимите кандидати извън страната“, чл. 247, ал. 1, т. 1а и т. 3а, чл. 249, ал. 1, изречение първо относно думите „и един многомандатен изборен район извън страната“ се прилагат от 1 януари 2025 г.

Законът е приет от 48-ото Народно събрание на 2 декември 2022 г. и на 23 декември 2022 г. и е подпечатан с официалния печат на Народното събрание.

Екипът на ИСИ отчете посочените законодателни промени като положителни в идейно отношение и трудни за изпълнение от практическа гледна точка, поради краткото време оставащо до провеждане на следващите избори за народни представители. Липсваше време за провеждане на информационна кампания сред избирателите по отношение на машинното гласуване. Отделно законовите поправки на отделни нормативни текстове /“на парче“/, а не разглеждането на изборния закон в цялост, доведоха известни неясноти и дори противоречия при прилагане на ИК от изборната администрация.

РОЛЯТА НА ГРАЖДАНСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

Един от първите законопроекти, внесени в 48-ото Народно събрание, бе този за промени в Изборния кодекс от страна на ПГ „БСП за България“. В документ от 15 страници, съдържащи предложенията, но и мотивите към тях, се предлагаше възвръщане на гласуването с хартиена бюлетина в секциите с над 300 избиратели и заменянето на кабините за гласуване с паравани. Основният мотив на промените бе спадът на избирателната активност през последните три парламента – 46 -то, 47-то и 48-то след приемането на промените от 1 май 2021 г. Като причина за намаляването на броя на упражнилите правото си на вот социалистите посочваха въздържането на голяма част от избирателите да участват в изборния процес и да упражнят активното си избирателно право, поради страх или неудобство да не се злепоставят публично, поради неумението си да работят с електронните устройства в изборните секции. За смяната на кабините за гласуване с паравани мотивът бе, че по този начин ще се запази категорично предвидената в Конституцията тайна на гласуването, но според европейските стандарти и практики. Въпреки пожеланието в края на мотивите на народните представители от ПГ „БСП за България“ „Предлаганите изменения се внасят достатъчно дълго време преди следващите редовни избори по изборния календар на страната за по-задълбочена дискусия и постигане на обществен консенсус“ приетите в последствие промени доведоха до редица недостатъци и неуредици при изборния процес, създадоха несигурност и неразбиране, защото нямаше време за задълбочена дискусия, а поредния извънреден парламентарен вот беше след няколко седмици.

Общественият съвет към ЦИК – коректив, но някак си се пропуска

По време на разглежданията на промените в ИК в парламентарната правна комисия Общественият съвет към Централната избирателна комисия бе закрит. Въпреки че той е създаден да бъде коректив и помощ на Централната избирателна комисия. В него членуват на доброволни начела неправителствени организации, които от десетилетия следят и анализират изборния процес у нас и в чужбина. Те имат правото да изготвят мнения, позиции и становища във връзка с подготовката и организацията на изборния процес, да провеждат дискусионни срещи с ЦИК, органи на държавна власт,

представители на неправителствения сектор и медиите по въпроси, свързани с провеждането на изборите и т.н.

Но въпреки това в късното 18 часово заседание на парламентарната правна комисия след изказване на председателя й Радомир Чолаков от ПГ „ГЕРБ-СДС“: *"При социализма управлението на държавата се изграждаше върху обществено-държавното начало. Към всеки държавен орган имаше обществен съвет, който се композираше от представители на Отечествения фронт. Обществено-държавното начало трябваше да бъде смокиновия лист, който да прикрие еднопартийната диктатура. В едно плуралистично общество не разбирам защо политици непрекъснато делигитимират себе си като казват, че те трябва да избират едни граждани, които са по-граждани от тях. Мигар ние не сме граждани? Мигар ние не представляваме граждани? Смятам, че членовете на Централната избирателна комисия, които ние излъчваме като граждани, също са граждани",* съветът беше закрит.

Но както става обикновено у нас след като общественото мнение се надигна срещу решението на народните представители, лидерът на ГЕРБ Бойко Борисов призова депутатите му да не го подкрепят в пленарна зала и така ОС оцеля и при тези промени.

ОС активно и през този изборен цикъл внасяше предложения за изчистване и изясняване на изборния процес. Още в началото на февруари, преди да бъдат гласувани изборните книжа от ЦИК, ОС предложи изборна книга – протокол на СИК в избирателна секция, в която се гласува с машинни и с хартиени бюлетини. Предложението бе за отчитане поотделно на гласовете, подадени с двата вида бюлетини – машинни и хартиени, като в същото време ще се улеснят членовете на СИК при попълването на увеличения обем данни, а операциите, изискващи сумиране на числа, ще се сведат до необходимия минимум. Конкретно, в част II на протокола, членовете на ОС предлагаха хоризонтално изписване на данните последователно от машинния и хартиения вот и тяхното сумиране на всеки ред. Общите сумирания в дадена група данни се извършват по вертикала. В лист 2 от протокола – преференции, предлагаме данните от гласуването с хартиени бюлетини и данните от гласуването с бюлетини от машинно гласуване да са в отделни таблици, като тяхното сумиране се извършва в РИК.

Предложението бе обосновано от добрите практики за прозрачност на изборния процес, а именно – различните информационни потоци да бъдат проследими, като данните от тях са отчетливо и разделно видими.

ЦИК обаче гласуваха решение за протокол (№ 1690-НС, София, 20 февруари 2023 г.), в който да има само обобщени данни за двата вида гласуване – машинно и хартиено, без да отчитат поотделно машинния и хартиения вот. Първата реакция дойде от члена на ЦИК Цветозар Томов, който се отказа да бъде вече говорител на комисията. Според него решението е абсурдно, защото не осигурява прозрачност на изборния процес.

По думите му решението е опасно, защото „се ликвидира възможността за сравнение с данните от машинния протокол. Това означава, че почти всички случаи на грешки или измами няма да могат да бъдат дори забелязани чрез сравнение на данните, тъй като няма да има съпоставими масиви данни“.

Общото сумиране без отделни секции за машинен и хартиен вот не дава възможност при одит да се открие къде е проблемът, защото, ако се смесят и тогава се открие разминаване, това може да доведе до недоверие и в двете технологии на гласуване. Също така няма да е ясно дали избирателите предпочитат повече машинен вот или хартиена бюлетина.

Последва атакуване на решението пред Административен съд София-град от страна на Коалиция „Продължаваме промяната – Демократична България“, „Левицата!“ и от Стефан Манов, член на Обществения съвет към ЦИК. Решението бе отменено, а ЦИК не обжалва. В последствие от Комисията приеха ново решение (№ 1735-НС София, 4 март 2023 г.), с което освен разделното попълване на резултатите от хартиената бюлетина и от машинната бюлетина, имаше отново и сумарно събиране на данните. Това сумарно събиране в края на 13 часовия изборен ден доведе до забавяне на попълването на протокола и чести грешки. Но не чак толкова, на каквито бяхме свидетели на редовните парламентарни избори на 4 април 2021 г.

Членовете на ОС изпратиха и препоръки във връзка с броенето на двата вида бюлетини. Според тях текстовете, въвеждащи ръчно броене не само на хартиените, но и на бюлетините от машинно гласуване, е предпоставка за допускане на неточности и грешки от членовете на СИК.

Общественият съвет напомни препоръката си от свои предишни анализи за ефективно използване на специализираните устройства.

Също така членовете на ОС препоръчаха дизайнът на новата бюлетина от машинно гласуване трябва да е опростен, че е достатъчно отпечатваната от СУЕМГ бюлетина да съдържа информация, аналогична със съдържащата се в доскорошните контролни разписки, а именно само наименованието на избраната партия или коалиция и евентуалния преференциален избор, независим кандидат или „Не подкрепям никого“.

От Обществения съвет поставиха и въпросите, касаещи видеозаснемането след обявяване края на изборния ден при преброяването на гласовете и съставянето на протокола се въвежда за първи път в българското изборно законодателство. Независимо от различните експертни становища „за“ и „против“, законовата разпоредба е факт и задължение на изборната администрация е да управлява този процес по начин, който няма да компрометира доверието в него. „Необходимо е да се осигури максимална прозрачност на всеки аспект по въвеждане на видеонаблюдението, в това число да се информира обществеността колко е броят на изборните помещения, на които ще се монтира; каква е спецификацията на необходимите технически устройства и как ще бъдат осигурени /закупени; дали е възможно да се обезпечи навсякъде интернет връзка за видеонаблюдение в реално време; кой, по какъв начин и на каква платформа ще има достъп до видеонаблюдението; ще има ли технически лица, отговорни за монтирането, включването, първоначалното тестване и последващото снемане на записаната информация от камерите. “Не по-малко важно е да се съхрани доверието на избирателите, че тайната на вота няма да бъде нарушена и няма опасност от оказване на натиск“, се казва в становище на ОС от 2 февруари 2023 г.

След предложенията на ОС бе и създаването на Граждански борд, в който да влизат всички институции, участващи в обезпечаването на изборния процес, неправителствени организации и експерти. Тази идея не бе осъществена.

„Напоследък комуникацията на Обществения съвет с ЦИК не е на висота“, посочи Цветелина Пенева, председател на ОС към ЦИК в интервю за БНР.

„Ние обаче продължаваме да мислим как да подпомогнем работата на ЦИК”, добави тя още и заяви, че от ОС към ЦИК предлага да се извърши симулации на случващото се след края на изборния ден. “Предлагаме ЦИК да направи симулации сега, за да може да се

утвърди последователността на действия. Трябва да се дадат ясни указания какво ще се случи, когато се включи устройството за видеонаблюдение“, това предложение беше прието от ЦИК.

Друго прието предложение бе за електронна възможност за проверка на черновата на протокола преди да бъде прехвърлена в беловата, за да се намалят грешките в протоколите. Като членът на ОС към Стефан Манов заедно с Караджов изградиха такова приложение. След представяне на идеята от ЦИК заявиха, че е добра и след това на тяхната електронна страница беше публикувана такава възможност.

Дни преди изборите Общественият съвет към ЦИК излезе с призив към избирателите с препоръка, ако гласуват с машини на 2 април 2023 г., да сгъват два пъти машинната бюлетина преди да я подадат на член на СИК за поставяне на печат и да я пуснат в прозрачната урна. В своите Методически указания ЦИК не е посочила или препоръчала как точно да става сгъването на машинните бюлетини. Комисията е оставила този въпрос на преценката на избирателя, а по телевизиите бе показвано еднократно сгъване. Досега начинът на сгъването не беше важен, защото разписките от машините се пускаха по правило в непрозрачни кутии. На тези избори за първи път машинните бюлетини се пускат в прозрачни урни, както и хартиените бюлетини. В същия призив Общественият съвет прикани всички граждани за масово участие на изборите на 2 април независимо от начина на гласуване, който ще предпочетат.

След края на изборите от ОС към ЦИК изготвят доклад за провеждането им.

ОС към ЦИК е активен и излиза постоянно с актуални и навременни предложения, неговата експертиза може да се ползва по-задълбочено от ЦИК и от другите институции, ангажирани с изборния процес.

Видеозаснемането – за първи път, но дали ще се повтори

„Телевизорът включен ли е?“, е само една от репликите, които могат да се чуят, ако някой иска да прегледа записите от броенето на резултатите от извънредните парламентарни избори на 2 април 2023 г. Видеозаснемането бе въведено с последните промени в ИК, с цел постигане на по-голяма прозрачност на изборите. Но също така не беше изчистена темата в законопроекта и възникнаха много въпроси, сред които дали трябва да се чете всяка бюлетина или само се заснема целият процес, без да се има възможност да се

разбере дали вотът е действителен или не. Отговорност за процеса се падна на Министерството на електронното управление и на „Информационно обслужване“. Те трябваше да осигурят, че във всички секции в страната ще е възможно заснемането. В кратките срокове, с които разполагаха беше стартирана обществена поръчка и избрани изпълнители за осигуряване на устройствата. Видеонаблюдението и видеоизлъчването се осъществи през специално приложение, разработено от „Информационно обслужване“. Мобилните устройства използваха единствено софтуер, необходим за процеса по видеонаблюдение и видеозаснемане.

Отговорен за реализирането на видеоизлъчването и видеозаснемането бе председателят на съответната СИК. Всеки от тях получи пълен комплект, който съдържаше самото устройство, трипод (стойката за позициониране), два плика с документи - за тестване на системата в предизборния ден и с документацията за самия изборен ден.

Тестът на системата в деня преди изборите е второто, двойно подсигуряване, за това, че мобилните устройства функционират правилно. Преди да бъдат изпратени към СИК, мобилните устройства бяха заредени в „Информационно обслужване“, инсталирано им бе приложението и преминаха през тест и проверка.

На платформата на интернет адрес:https://evideo.bg/ всеки можеше да наблюдава на живо или впоследствие да гледа, която иска секция в цялата страна. От Министерството на електронното управление отчитат, че платформата за видеоизлъчване е осъществила близо 27 000 записа от 8 969 секционни избирателни комисии. След пристигане на всички технически устройства за видеозаснемане в ЦИК, записите бяха свалени и публикувани на портала, съгласно изискванията на Изборния кодекс.

За периода 2-3 април 2023 г. платформата evideo.bg е регистрирала 115 441 посещения. От тях, 75 000 са в часовия пояс 20:00 - 23:59 на 2 април 2023 г. (изборния ден). Средното време на посещение на evideo.bg е 10 мин. и 43 секунди. Над 590 000 са броя на прегледаните страници. Извън България, най-много посещения са отразени от Великобритания (1598) и Германия (1583). В страната, най-голяма активност отбелязват софиянци, с 39 525 посещения и потребителите от Велико Търново – 9 614. Натоварването на системата в пиковите моменти на видеоизлъчването достигна под 35% от капацитета й. Общо 11 383 секции са изпратили сигнал и са идентифицирани от платформата след края на изборния ден. В пиковите моменти системата за

видеонаблюдение отчете едновременно излъчване на 6 500 секционни избирателни комисии. В секциите с прекъсване, заради слабо интернет покритие, записът е запазен в устройството и впоследствие е качен на платформата.

В контактния център към МЕУ, по време на процеса на видеоизлъчване и видеозаснемане, са постъпили 150 обаждания, като най-честите сигнали са свързани с липсата на онлайн излъчване. В предизборния ден са сменени само 5 мобилни устройства, след подаден сигнал за дефект.

В изборната нощ не са регистрирани кибератаки или опит за такива към платформата evideo.bg.

Записите от изборите ще се пазят цяла година, а те са източник на материал за изследване как протича броенето на вота у нас. При преглед се виждат членове на СИК, които действат по устав – следват стриктно Методическите указания. Броят една по една бюлетините първо от единия тип вот, а след това – от втория. Но можете да видите и сцени, където всички започват да броят едновременно бюлетините.

Видеозаснемането увеличили времето за отчитане на резултатите, но също така обаче осигури и дисциплиниращ характер за част от СИК-овете, които заради камерата следваха стриктно Методическите указания на ЦИК.

Сега след като вече има закупени устройства, изградена платформа се повдигат гласове за премахване на видеонаблюдението и заснемане за следващия вот. Аргументите са, че нововъведението не е осигурило по-голяма прозрачност, застъпници и наблюдатели могат да присъстват на преброяването, както и членовете на СИК-ове са от различни партии и не е нужно и техническо средство, за да гарантира честността на процеса, както и че видеозаснемането увеличава времето за отчитане на вота.

Паравани, а не кабини

Сред предложените промени от ПГ на „БСП за България“ бе замяната на кабините за гласуване с паравани, но без ясни параметри какво представляват новите. Премахването на тъмната стаичка бе отбелязано като позитивно изменение, защото така отпада възможността гласуващия да заснеме вота си, за да докаже, че е гласувал „по правилния начин“. Но оставянето без ясни критерии какво представляват параваните, доведе до най-разнообразни решения от страна на местните власти, които отговаряха за тях по закон. До последно от общините се чудеха какво е необходимо да осигурят и имаше

постоянни запитвания към ЦИК. В крайна сметка на места от общините бяха поръчвани специални паравани, на други просто се поправяха старите кабини. При следващите избори са необходими ясни указания за това каква е дефиницията за параван.

Отново СИК-ове без достатъчна подготовка

По време на изборния ден отново пролича, че е необходима по-голяма подготовка на членовете на СИК-ове. Въпреки че те получиха възнаграждение, което беше по-малко от ¼ от минималната заплата. Но мотивация за участие в комисиите не трябва да бъде само възнаграждението, а и отговорността към изборния процес.

Сигнал за поставено взривно устройство

Дни преди провеждането на избори започнаха да се получават сигнали за взривни устройства в редица училища, които са и основните места за организиране на секции. Само на 28 март сигналите за заплахи с бомба са в 102 училища в цялата страна. Тази вълна продължава и в следващите дни. След дискусии между ЦИК и МВР се реши, че няма да се евакуират членовете на СИК-ове при всеки сигнал, а ще бъдат изведени само в една ситуация - когато имаме реални данни да е поставено взривно устройство. Бяха приети преработени правила за действие при заплаха за задействане на взривно устройство, спрямо тези правила МВР и службите за сигурност поемат отговорност и ще преценяват какви действия следва да се предприемат.

На разстояние от сградите, в които се гласува, полицията проверяваше хора с обемни чанти и раници. Същевременно членовете на СИК можеха да информират МВР, чрез телефон за връзка, при сигнал за заплаха в сградите, като след това полицията задейства процедурата приета от работната група.

Председателят на Обществения съвет към ЦИК Цветелина Пенева също призова хората да гласуват, защото засиленото полицейско присъствие осигурява спокойствие на изборния процес.

“Не мисля, че бомбените заплахи могат да спрат хората да си кажат мнението как искат да бъдат управлявани оттук нататък”, категорична беше Цветелина Пенева пред БНР.

В крайна сметка нямаше случай, при който да се наложи преустановяване на гласуването.

Източници:

„Политиците не сме ли граждани“: С какви аргументи правната комисия закри Обществения съвет към ЦИК, Дневник, 17. 11. 2022 г.

Според Цветозар Томов решението на ЦИК за сумарно вписване на данните в изборните протоколи е абсурдно и опасно, БТА, 21.02.2023 г.

Файловете от видеоизлъчването в реално време от броенето на бюлетините са качени на платформата evideo.bg, Министерство на електронното управление, 3.4.2023 г.

СИК-овете ще бъдат евакуирани само при реална бомбена заплаха, БНР, 31.3.2023 г.

НАБЛЮДЕНИЕТО НА ТЕРЕН – КАКВО СЕ СЛУЧИ В ИЗБОРНИЯ ДЕН

Голяма част от проблемите възникнаха основно след поредната промяна на ИК непосредствено преди насрочените избори. Този факт предопредели политическите моменти при направените промени. Коалицията на „хартиената бюлетина“ защитаваше свои цели и интереси с пропагандна и организационна цел. Подобни бяха и мотивите на вносителите за организиране на видеонаблюдение във всяка СИК. Пропагандно бяха реализирани и други промени свързани с отпадането на "тъмните стаички", което вероятно щеше да повлияе за намаляване на злоупотребите и купеният вот. За съжаление представителите на тези политически сили в ЦИК не се разпоредиха за параметрите на т.н. паравани и на практика "тъмните стаички" останаха в цялост непроменени. Напълно се доказа, че промени в ИК непосредствено преди предстоящи избори във всички случаи водят до сериозни проблеми. Общото мнение, в т.ч. и това на Венецианската комисия, че промени в изборните закони трябва да се правят поне 6-12 месеца преди изборите бе пренебрегнато. Освен, че обикновено са политически мотивирани, което не изглежда никак демократично, подобни промени предполагат сериозни проблеми в техническото и материално обезпечение на процеса. Не трябва да се забравя, че всяка промяна затруднява и обучението на съставите на СИК и РИК и води до допълнителни грешки в изборните протоколи.

Наличието на два вида хартиени бюлетини оскъпи допълнително изборите и усложни отчитането на резултатите. Практически нямахме машинно гласуване, а гласуване с два вида различни по форма хартиени бюлетини, което е неоправдан разход на ресурси изразени в пари и време. Изборът на избирателите бе сведен единствено до

избор с коя от двата вида хартиени бюлетини да гласуват. Машинния вот не бе използван да облекчи работата на СИК и РИК извършвайки многобройните сумирания за резултата от хората гласуващи с машини. В същото време машините не можаха да изпълнят основните причини поради които бяха въведени - да облекчат работата на СИК и РИК и да ограничат възможните злоупотреби с вота на избирателите. Реално имаше два вида хартиени бюлетини, едните напечатани предварително, а другите принтиращи се на място в т.ч. и с конкретният вот на избирателя. Направените законови промени в последния момент доведоха до много повече блокажи на машини отколкото в предходните избори. Самите промени бяха напълно излишни и освен, че доведоха до блокажи допълнително оскъпиха изборите и допринесоха за нови съмнения за честността им. При блокажите на много от машините и закъснялата реакция на ЦИК, както и от липса на предварителни указания, в част от СИК, освен другите проблеми се натрупаха и такива от анулирани вотове и проблеми с хора дошли по-късно отново да гласуват (след оповестено решение на ЦИК). Машините за гласуване, за разлика от предишните избори, не отпечатваха цяла бюлетина с вота на избирателя, а само един отрязък с размер на билетче за транспорт. Членовете на СИК трябваше да губят време в търсене на съдействие от техниците на СИЕЛА, а избирателите – да чакат разрешение за повторно гласуване. Указанията на ЦИК в тези случаи даваха възможност, както за повторно гласуване, така и за грешки при евентуално отразен вот от машината и не излязла разписка-бюлетина. Финалният протокол от машината съдържа само данни за „брой гласували“. В доста случаи този брой не съвпадаше с преброените машинни бюлетини, (също и поради горния проблем). При предаване на протоколите на СИК в РИК се налагаше да се изяснява всеки отделен случай и да се извършват корекции. А грешка в една точка от протокола, води до корекция и на свързаните с нея данни от други точки.

ЦЕНТРАЛНА ИЗБИРАТЕЛНА КОМИСИЯ

София 1169, пл. „Княз Александър I" № 1, тел. 02/939-37-19, факс 02/986-17-29, e-mail: cik@cik.bg

Изх. № НС-15-351 / 02.04.23 г.

ДО
ВСИЧКИ РАЙОННИ
ИЗБИРАТЕЛНИ КОМИСИИ

ДО
ВСИЧКИ СИК ИЗВЪН СТРАНАТА

УВАЖАЕМИ КОЛЕГИ,

Във връзка с постъпили сигнали в Централната избирателна комисия и въпроси от районните избирателни комисии Ви указваме следното:

В случай че след гласуване на избирател машината отпечата празна бюлетина, бюлетина, в която не може да се установи вота на избирателя, или не отпечата бюлетина, се съставя констативен протокол, който заедно с дефектната бюлетина се прилага към протокола на СИК. Избирателят се допуска повторно да гласува по избран от него начин.

ПРЕДСЕДАТЕЛ:
Камелия Нейкова

СЕКРЕТАР:
Севинч Солакова

Предупрежденията, че тестовете на машините и хартията за тях не са достатъчни, не бяха отчетени от ЦИК и проблемите с хартията и отпечатването на вота в изборният ден надхвърлиха многократно тези в сравнение с предишните избори. Очевидно необоснована и неподготвена остана и промяната на вида на отпечатваната от машините бюлетина с отразения вот на избирателя. Фактът, че в протокола се нанася числото от преброените машинни разписки, а не машинно сумираният резултат доведе до много допълнителни грешки в протоколите. Случаите, в които по-късно се открива разлика между преброените машинни разписки и данните от флашката на същата машина също компрометират надеждата, че изборите отразяват реалния вот на избирателя.

Въведеното видеонаблюдение не допринесе за повишаване доверието в изборите и откриване на изборни злоупотреби. До сега не е известен случай на заведено дело поради открити нарушения или злоупотреби по време на изборния процес. В същото време видеонаблюдението наложи изразходване на допълнителни средства за изборите, а освен това доведе и до загуба на време и допълнителни проблеми в СИК. Фактът, че в много /между 2 и 3 хиляди/ от СИК в реално време не бе осъществено подобно видеонаблюдение излишно хвърля съмнение върху изборите, доколкото в СИК в които то бе осъществено също не спомогна особено за подобряване на работата. Може

да се каже, че заниманията с камерата отклониха вниманието от съществените проблеми на гласуването и коректното отчитане на резултата. В над 100 от секциите с страната камерите въобще не бяха включени, без това да води до някакви административни или организационни действия и санкции. Подобен подход обезсмисля тази форма на контрол. Очевидно трябва в бъдеще да се обмисли необходимостта от подобно видеонаблюдение и ползата от него спрямо направените разходи в пари и време. Вероятно при следващи избори разходите за хардуер ще са по-малко и организацията по-добра, но данните показват, че наблюдението на видеозаписите се изразява в минути, а не в часове, което води до извода, че е малко вероятно чрез него да се открият нередности в изборният процес. Реално вероятността видеото да бъде използвано е по-малка от повторно преброяване на бюлетините в определена СИК, до което и така много рядко се стига. При това видеозаписът, за разлика от бюлетините не е качествено доказателство.

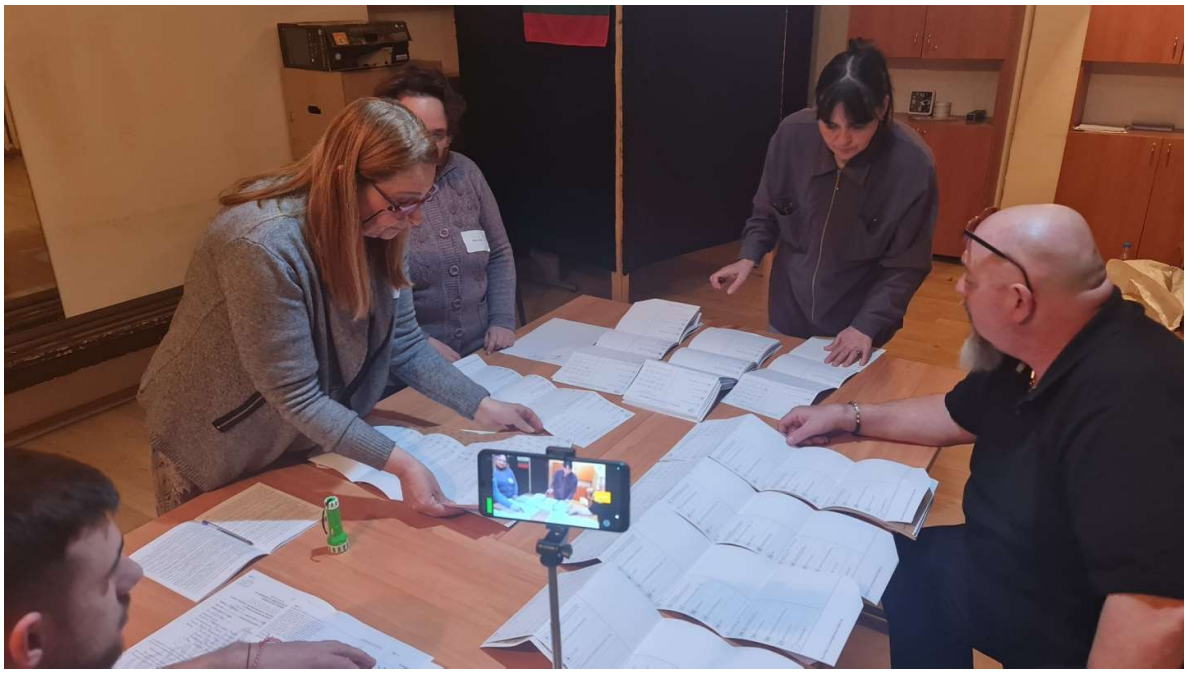

Гласуваните нововъведения в ИК не бяха съпроводени с подобряване качеството на обученията на членовете на РИК и СИК. Може да се допусне, че и това е причината за разнопосочни указания от страна на РИК и ЦИК относно реални проблеми при гласуването в секциите. Дори може да се каже, че в сравнение с предишните избори и направените промени, обучението бе доста неефективно, особено с оглед липсата на ковид епидемия. Като добавим традиционната подмяна в последния момент на част от

съставите на СИК, качеството на изборния актив не съответстваше на сложността на задачата. Относително високото възнаграждение на членовете на СИК бе достатъчно силно да мотивира некомпетентни и неангажирани граждани да искат да участват в изборния процес без да имат качества за това. В същото време не бяха достатъчни да мотивират образовани и компетентни граждани, които могат коректно да се справят с отчитането на вота. В този смисъл каквито и усилия да се полагат за обучение на съставите на СИК и РИК, когато хората са отишли за пари, а не заради обществена ангажираност, резултатът няма да е добър. Вината за това основно пада върху партиите, които продължават да подценяват важността на подбора на подготвени хора за работа в СИК и създаване на т.нар. изборна администрация на партийно ниво.

Скандално бе мълчанието на ЦИК за вида на параваните, които трябва да заменят тъмните стаички. Тук добрите намерения на законодателите бяха компрометирани от представителите им в ЦИК, които не определиха параметрите на които трябва да отговарят тези паравани. Вместо тях, очаквано се ползваха старите тъмни стаички, което отново вероятно е позволило снимане и други механизми за доказване на купен и контролиран вот и провали замисъла на законодателя. При това в случая решението не предполагаше сериозни организационно-технически проблеми или финансово натоварване, но не бе взето. Напълно възможно бе параваните да са от типа прикриващи машините за гласуване или поне да са полупрозрачни както бяха постъпили в община Перник.

В резултат на направените промени от законодателя в ИК рязко /близо 5 пъти/ нарастнаха невалидните бюлетини на избирателите и достигнаха близо 45 хиляди. Това приблизително съответства на разликата която определя първата и втора политически сили в парламента. С час от тези гласове в парламента можеше да влязат партии, като Български възход или Левицата!. Тези невалидни гласове също поставят под въпрос

адекватността на обявените изборни резултати. Една от причините за големия брой „недействителни бюлетини“ е, че те са два вида „извън избирателната кутия“ и „намерени в избирателната кутия“. Само вторите, обаче, се включват в изборния резултат. Прилагателното/думата „недействителни“ обърква някои неопитни/необучени членове на СИК и те сумират двата вида бюлетини и ги вписват като „намерени в избирателната кутия“. ЦИК се позовават на текста в Изборния кодекс и съответно не променят думите в протокола на СИК, но и не правят предложение за прецизиране на текста от законодателя. С оглед предстоящите местни избори подобно явление е крайно тревожно. Знаем, че на местни избори често и един глас в повече решава резултата, което предполага, че тогава невалидните бюлетини ще бъдат фактор за крайния резултат. Във всички случаи са във вреда на демокрацията.

И при тези избори имаше доста данни за корпоративен и купен вот. Дори в по-голяма степен от предишните избори. Много е вероятно на местните избори това явление да се увеличи още повече. Вероятна причина за това са повечето възможности за контролиран вот, които дава използването на хартиени бюлетини. Не бе използвана предвидената от законодателя възможност за премахване на тъмните стаички, което позволи използване на част от утвърдените схеми за контролиран вот. По-трудно е преодоляване на зависимостта от корпоративния вот и влиянието на местната власт, кметове и наместници. И сега бяха забелязани характерните механизми за купуване на вота от даване на пари в брой до раздаване на евтини дърва, цигари и др.

Натрупването на много протоколи изпълнени с грешки и непроверени контроли върна времената в които се чакаше с часове за предаване на документите от СИК и последващи многобройни корекции във вече изготвените протоколи. Не ни е известно на предишни избори да са приемани протоколи от СИК без изпълнени контроли, което на тези избори се случи. Може като цяло това да не се отразява на крайния резултат, но във всички случаи подлага на съмнения качествата и ефективността на изборния процес и показва недъзите на промените в ИК правени в последния момент. Вероятна причина е и недобрата организация, обучение на РИК и адекватна реакция на ЦИК.

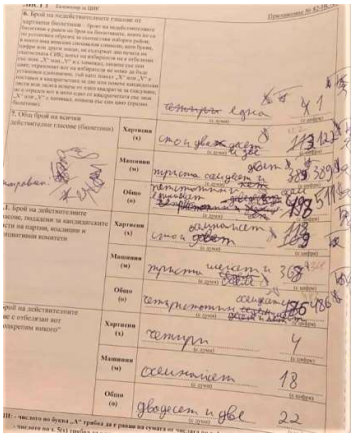

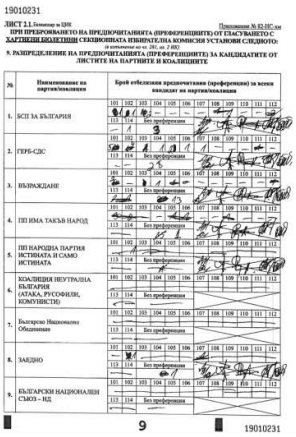

19010231

ЛИСТ 2.1 Бележка за ЦИК

ПРИ ПРЕБРОЯВАНЕТО НА ПРЕДПОЧИТАНИЯТА (ПРЕФЕРЕНЦИИТЕ) ОТ ГЛАСУВАНЕТО С ХАРТИЕНИ БЮЛЕТИНИ СЕКЦИОННАТА ИЗБИРАТЕЛНА КОМИСИЯ УСТАНОВИ СЛЕДНОТО:

(в изпълнение на т. 28б. от т. 2 ИК)

9. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ПРЕДПОЧИТАНИЯТА (ПРЕФЕРЕНЦИИТЕ) ЗА КАНДИДАТИТЕ ОТ ЛИСТИТЕ НА ПАРТИИТЕ И КОАЛИЦИИТЕ

№	Наименование на партии/коалиции	Брой отбелязани предпочитания (преференции) за всеки кандидат на партии/коалиции
1.	БСП ЗА БЪЛГАРИЯ	101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 / 113 114 Без преференции
2.	ГЕРБ-СДС	101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 / 113 114 Без преференции
3.	ВЪЗРАЖДАНЕ	101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 / 113 114 Без преференции
4.	ПП ИМА ТАКЪВ НАРОД	101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 / 113 114 Без преференции
5.	ПП НАРОДНА ПАРТИЯ ИСТИНАТА И САМО ИСТИНАТА	101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 / 113 114 Без преференции
6.	КОАЛИЦИЯ НЕУТРАЛНА БЪЛГАРИЯ (АТАКА, РУСОФИЛИ, КОМУНИСТИ)	101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 / 113 114 Без преференции
7.	Българско Национално Обединение	101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 / 113 114 Без преференции
8.	ЗАЕДНО	101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 / 113 114 Без преференции
9.	БЪЛГАРСКИ НАЦИОНАЛЕН СЪЮЗ – НД	101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 / 113 114 Без преференции

9 19010231

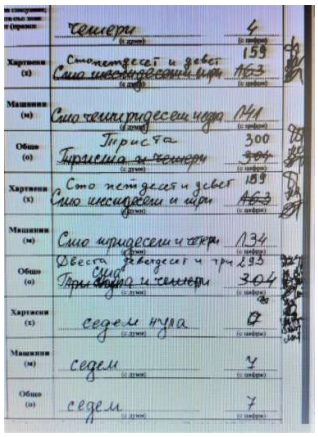

Непосредствено преди изборите на 2 април 2023 год. бяха променени и мандатите в изборните райони. Така с оглед на намаляването на населението им, областите Добрич, Ловеч, Монтана, Пазарджик, Плевен, Русе изгубиха по един мандат, а МИР във Варна, Пловдив-град, 24 МИР – София се увеличават с по един мандат. Най - голямо е увеличаването на броя мандатите в 23 МИР - София, където от 16, мандатите станаха 19. Направените промени изкараха на дневен ред очевидна несъстоятелност на изборното законодателство, което законодателя кой знае защо не пожела да измени, а направи други по-скоро негативни промени. Като конкретен пример ще посоча мандатите в трите столични района – 23-ти, 24-ти и 25-ти МИР. В 23-ти МИР се раздават 19 мандата при записани в избирателните списъци 422 885 граждани или 1 мандат на 22 257 души. В 24-ти МИР се разпределят 13 мандата при записани в избирателните списъци 413 638 граждани или 1 мандат на 31 818 души. В 25-ти МИР се избират 14 мандата при записани в избирателните списъци 353 719 граждани или 1 мандат на 25 266 души. При това трите района са приблизително равни по територия и до някъде по избиратели. По избирателни списъци в 25-ти МИР избирателите са с около 60 000 избиратели по-малко то тези в 24-ти МИР, но избират 1 депутат в повече. Жителите по избирателни списъци в 23-ти и 24-ти МИР са почти еднакви (около 9 хил. в полза на 23-ти МИР), но в 23-ти МИР избират 6 депутата повече. Ако приемем, че ЦИК е определяла мандатите според преминалото преброяване, то възниква въпросът защо избирателните списъци не са приведени в състояние да отговарят поне приблизително на преброяването, а не да дават такива фрапиращи разлики. Сега се оказва, че район с по-малко избиратели избира повече депутати, а райони с приблизително еднакви

територии и избиратели избират депутати с почти двойна разлика в нужните гласове за един мандат.

Сериозен проблем за нормалното, законно, демократично провеждане на изборите е липсата на координация на различните органи, имащи отношение към изборния процес. В много от случаите има стремеж към обосновано и необосновано прехвърляне на отговорностите между изборната администрация, държавните органи и общините. В някои случаи това е поради неизчистени проблеми със законодателството, а в други поради отказ от поемане на отговорност. Характерен пример е случаят с осигуряване възможност за нагледна агитация на съответните кандидати и политически сили. Отговорността за това се поделя между медиите, държавата, общините, а контролът е възложен на изборната администрация, държавата и в някои случаи на кметовете. В изборните правила изрично е записано, че по време на изборите важи и Законът за събранията, митингите и манифестациите, но в редки случаи се нарушават и двата закона, а в други има конфликт между тълкуването на законите. Практика е изборните комисии /поради липса на капацитет или нежелание за поемане на отговорност/ да подхождат формално към контрола, а в много случаи да се крият зад липса на заинтересованост на жалбоподателя, липса на информация за собственост, за точни координати и т.н. Много е вероятно ако избирател съобщи в РИК за купуване на гласове и не последва реакция, жалбата му до ЦИК да бъде отхвърлена поради липса на правен интерес /не е представител на партия, не е кандидат и т.н./

Изборните книжа и технология, с оглед усложнения процес на гласуване, също затрудняват отчитането на резултатите и евентуално създават възможности за нарушения и манипулации. Дори качествен състав на СИК и РИК изисква доста концентрация при попълването на 18 страници протокол. Това става очевидно при бегъл поглед над попълнените от СИК протоколи. Очевидно, че ще бъде демократично ако се даде възможност на част от избирателите да гласуват с камъчета или определени житни култури, но във всички случаи това ще усложни допълнително изборният процес. **Особено ако непрекъснато се правят промени в ИК и както изборната администрация така и избирателите на всеки следващ избор трябва да изучават промените.** Видеонаблюдението например доведе до допълнителни разходи, но най-вече отне допълнително време на СИК за изпълняване на процедури от които нищо не зависи. В

същото време, в една от наблюдаваните от нас СИК, една от останалите работещи 2 ел. крушки изгоря /другите 7 отдавна не работеха/ и се наложи насред броенето да се местят маси и бюлетини и СИК да работи с ограничена осветеност. При лошо осветление, нито видеонаблюдението беше ефективно нито членовете на СИК можеха да работят нормално. Има много по-належащи и важни неща с които да се улесни изборният процес. В частност този който е предложил да не се разпечатва автоматичен протокол от гласуването с машина много вероятно може да се счита за саботьор или в най-добрия случай със сигурност не е участвал в секционна избирателна комисия.

МЕДИЕН МОНИТОРИНГ И МОНИТОРИНГ НА ПОСЛАНИЯТА

Изготвили: Стоянка Балова и Габриела Величкова

Обща постановка, контекст и параметри

Институтът за социална интеграция (ИСИ) - София, съвместно с Фондация Фридрих Еберт - Бюро България, организира и провежда Мониторинг на изборния процес. Като основна част от него е предизборната кампания. Работата на медиите и отражението й върху изборния процес са основен обект на анализ и наблюдение.

Въпреки, че работата на медиите е пряко свързана с нормативната уредба - Закона за радиото и телевизията, Изборния кодекс и др., не може да не се обърне внимание на професионалния подход на редакторите и журналистите в частност, когато се стигне до отразяване на информация и събития, касаещи политическата ситуация и поведението на основните политически играчи - политическите партии и техните говорители. Няма как да бъде пренебрегнат и въпроса за собствеността на медиите, тъй като в най-общ случай от тях се очаква да предоставят на обществото професионална, достоверна и независима информация, тъй като те имат влияние върху формирането на нагласи и мнения на гражданите - основните им потребители.

Основна задача на настоящия мониторинг беше да бъде разгледана медийната среда в различните й параметри.

Количествен мониторинг на медиите

Основната цел на този мониторинг беше наблюдението върху равнопоставеността на политическите партии, основните им говорители и ключови за изборния процес институции в рамките на предизборната кампания 2 март 2023 г. - 1 април 2023 г. Обект на наблюдение са следните медии:

Информационни сайтове на основните вестници в България

- 24 часа
- Труд
- Стандарт
- СЕГА

- Дневник

Информационни агенции

- Фокус
- БТА

Телевизии

- БНТ
- БТВ
- Нова ТВ

Други информационни сайтове

- Медияпул
- Оффнюз
- Актуално
- Клуб Z
- Епицентър

В рамките на наблюдението бяха индексирани **7 политически партии и коалиции**, участвали в предизборната кампания, а именно: Коалиция "ГЕРБ-СДС", Коалиция "Продължаваме промяната - Демократична България" (ПП-ДБ), Коалиция "БСП за България", ПП "ДПС", ПП "Възраждане", ПП "Български възход" (БВ) и ПП "Има такъв народ" (ИТН). Подборът на партиите и коалициите за наблюдението беше на база преминаването им на 4%-вата бариера в последните 2 парламентарни избора.

Девет са лидерите на партии и коалиции, които са обект на наблюдение, а именно: Бойко Борисов - ГЕРБ-СДС, Христо Иванов - ПП-ДБ, Асен Василев ПП-ДБ, Кирил Петков ПП-ДБ, Корнелия Нинова - БСП за България, Мустафа Карадайъ - ДПС, Стефан Янев - БВ, Слави Трифонов - ИТН и Костадин Костадинов - Възраждане.

В рамките на количественото наблюдение бяха наблюдавани и четири институции, които имат пряко отношение към изборния процес в България. Това са Централната избирателна комисия (ЦИК), Министерство на вътрешните работи (МВР), Министерство на електронното управление (МЕУ) и Президентът на Република България - Румен Радев.

Основен момент от наблюдението е, че не са вземани под внимание основните форми на платена реклама, като хроники, клипове и др., доколкото те са били обозначени по ясен начин като „платени“ и това е било видно за аудиторията или читателите. Встрани от това Мониторингът обхваща и платени форми на съдържание, които обаче не са били изрично маркирани като такива. Последните би следвало да са обявени публично съгласно Изборния кодекс.

Резултати от количествения мониторинг на медиите

Общ брой на регистрираните информационни единици за наблюдавания период - от 2 март до 1 април 2023 г. е **4 283.** Посоченият брой информационни единици се отнася до споменатите по-горе партии и коалиции, основни говорители - лидери, както и трите институции, пряко ангажирани или с пряко отношение към изборния процес - МВР, МЕУ и Президент на Република България. За да бъде отчетена информационната единица, тя съдържа името на един или повече от наблюдаваните субекти и говорители.

Екипът на Института за социална интеграция в същото време работеше с редуциран брой медии и субекти на наблюдение. Ето защо описаната ситуация е дала по-скоро косвено отражение върху процеса на наблюдението.

Съотношението между регистрираните информационни единици спрямо типа медии е, както следва **12%** от всички информационни единици са с източник трите национални телевизии, обект на мониторинга. Останалите **88 на сто** са генерирани от информационните сайтове на печатните издания, както и информационните агенции и други интернет страници.

Изследваният период е изключително интересен предвид факта, че на 2 април в България се проведоха поредните предсрочни парламентарни избори. **Това са петите поред избори за последните две години.** До тях се стигна, след като 48-то Народно събрание не успя да излъчи правителство. Последният редовен кабинет - с министър-председател Кирил Петков, беше свален с вот на недоверие. Малко преди да се обяви старта на предизборната кампания Изборният кодекс претърпя поредни промени, като беше гласувано **връщането на хартиените бюлетини.** Така българските граждани отново имаха възможност да избират как да подадат своя глас - чрез хартиена бюлетина или

чрез използването на машина. В рамките на тази предизборна кампания обаче като че ли тези промени в последния момент останаха на по-заден план, а впоследствие, според данни на ЦИК, стана ясно, че по-голяма част от българските граждани са упражнили правото си на вот, ползвайки машина.

На изборите на 2 април хората можеха да избират дали да гласуват с машина или с хартиена бюлетина във всички секции с над 300 избиратели по списък. Това стана, след като бяха приети промени в Изборния кодекс, с които се премахна изцяло машинното гласуване в тези секции. Освен това беше въведено изискването машините да отпечатват бюлетини и резултатите от тяхното ръчно преброяване да се приема за действителен.

Въпреки, че като че ли основните партии решиха да не наблягат в посланията си върху технологията на гласуване - дали с хартиена бюлетина или с машина, медийният интерес към Централната избирателна комисия (ЦИК), а в последните 2 избора и към Министерство на електронното управление не липсваше. Двете институции отговаряха пряко за прозрачността и нормалното протичане на изборния процес, предвид промените в Изборния кодекс, които върнаха отново гласуването с хартиена бюлетина. В началото на разглеждания период двете институции присъстваха засилено в медиите, като основните въпроси, които бяха повдигнати по време на предизборната кампания бяха - дали ще бъде осигурено навреме необходимото количество хартия за отпечатването на изборните бюлетини и книжа и ще има ли проблеми с машинното гласуване и отчитането на гласовете на гражданите, които са гласували с машина.

Друг интересен момент в тази кампания беше наличието на партии, които се смятаха за гравитиращи около ръба на четири процентната бариера. Някои от тях от първа политическа сила само преди 2 години, не успяха да влязат в парламента на предходните предсрочни парламентарни избори. В предизборната кампания се включиха представители на служебни кабинети, провели веднъж предсрочни избори и др. Отделно често случващите се парламентарни избори като че ли намалиха интензитета на политическото съдържание в медиите, предвид факта, че повечето партии и коалиции разчитаха на старите си предизборни програми и послания. Изтощението на партийните структури, както и редуцирания финансов ресурс, който по

принцип партиите отделят за медийно покритие, също оказа своето влияние върху предизборната кампания и медийното отразяване. Неслучайно дори от Съвета за електронни медии обясниха, че се наблюдава все **по-намален интерес към платените и безплатни форми на медийна реклама и предвидени от Изборния кодекс пакети за агитация**.

Войната в Украйна също оказа силно влияние върху страните от Югоизточна Европа, които са достатъчно близо, за да изпитат силно негативното й въздействие. Темата неминуемо се превърна и в част от политическото говорене на българските политици по време на предизборната кампания и беше използвана от политическите лидери за привличане на подкрепа.

Друг интересен момент в предизборната кампания, на който наблегнаха част от партиите - беше **служебният кабинет с министър-председател Гълъб Донев**. Част от политическите сили бяха "построили" своите послания върху критика и откровени нападки срещу служебното правителство или срещу конкретни министри от служебният кабинет.

фиг. 1

От данните, посочени във **фиг. 1** прави впечатление, че Коалиция "ГЕРБ-СДС" присъстват по-често и устойчиво в медиите през изследвания период. При наблюдаваните от екипа

на Института за социална интеграция медии се отчете и тенденция на повече платено съдържание от страна на коалицията. Наблюдава се и сравнително голямо в 90% от случаите платено покритие от страна на различни представители (говорители) на коалиция “ГЕРБ-СДС”, което оказва своето влияние върху настоящия мониторинг.

От страна на коалиция “Продължаваме промяната - Демократична България” беше заложено повече на публикации и съдържание, предназначено главно за социалните мрежи и отделните канали за комуникация, които притежават самите партии в коалицията. Коалиция “БСП за България” също устойчиво присъстваше в медийния поток, като анализа показва, че от страна на коалицията традиционните медии - национални телевизии и печатни издания, са предпочетени. Според екипа на Института за социална интеграция това се дължи и на спецификата на електората на Коалиция “БСП за България”.

фиг. 2

Най-често споменаваният в наблюдаваните медии лидер на политическа партия в случая се оказва Корнелия Нинова. Това принципно не е изненадващо, предвид факта, че наблюдавайки основните говорители на отделните партии и коалиции, в коалиция “БСП за България” се вижда много отчетливо по време на кампанията, че изцяло говоренето

е поето от председателят на БСП. За разлика от БСП, в останалите партии и коалиции, се наблюдаваше разделение на говорителите по теми.

Поведението на лидерите на "Продължаваме промяната" беше такова, че в 90% от времето си Кирил Петков и Асен Василев се движат "в пакет", което предполага и почти еднаквото им споменаване в медиите. Лидерът на ПП "Има такъв народ" участваше в предизборната кампания главно през социалните мрежи и партийната си телевизия, което оказва влияние върху резултатите от това изследване. Същото може да се каже и за лидерът на ПП "Възраждане" Костадин Костадинов, който е основен говорител на своята партия, но като че ли предпочиташе да ползва възможностите на социалните мрежи, където да говори директно на своите избиратели. Може би липсата на опит оказваше влияние върху медийното присъствие на сравнително новата ПП "Български възход" и нейният лидер Стефан Янев.

Наблюдението на екипа на Института за социална интеграция отчита и медийното присъствие на 4 държавни институции – Централна избирателна комисия (1324), Президент на Република България (регистриран 768 пъти), както и Министерство на вътрешните работи (320) и Министерство на електронното управление (185).

Както посочихме по-горе - ЦИК и МЕУ бяха отразявани на определени пик-ове, които бяха свързани главно с обезпечаването на изборния процес - хартиените бюлетини, машинното гласуване, видеонаблюдението в секционните избирателни комисии, обезпечаването на тайната на вота при гласуването (паравани, камери за наблюдение) и др. Засилен медиен интерес предизвика фигурата на президента на Република България, предвид факта, че това са поредни парламентарни избори, организирани и провеждани от служебно правителство. Отделно, част от политическите партии и техните лидери насочиха говоренето си и срещу президентската институция, което допълнително увеличи споменаването й в медийното пространство.

фиг. 3

От гледна точка на начина на отразяване и отношението към наблюдаваните от екипа на Института за социална интеграция актьори при политическите сили (партии и коалиции) се отбелязва тенденцията, че като че ли по-голямата част от тях попадат в „отрицателната“ част на скалата на отразяване. Иначе казано, извън платеното от самите партии и коалиции медийно съдържание, в по-голяма степен останалите медийни материали са с по-скоро отрицателна конотация, независимо кой е основният говорител или основният политически субект. Това като че ли не е изненада, предвид факта че обществените нагласи през последната година са свързани с отслабване на подкрепата на управляващите и парламентарно представените партии. Това неминуемо дава отражение и върху медийните реакции и отразяване.

Голяма част от материалите в медиите, които Института за социална интеграция наблюдаваше, като че ли бяха съсредоточени върху служебното правителство, институциите и президента. Този път голямо внимание медиите отделиха и на самата технология на изборния процес, както и готови ли са секционните избирателни комисии да отговорят на изискванията на промените в Изборния кодекс. Беше отделено внимание и на самата изборна администрация по места.

Посланията на партиите и техните лидери би трябвало да убедят българските граждани, че те отговарят на представата им за добри управленци и съответно да привлекат техните гласове. Цикълът от избори, в който влезе България през последните две години оказа своето влияние върху политическите послания и станахме свидетели на едно изчерпване в тази посока. Отделно общото правителство, в което управляваха макар и кратко основни политически субекти също даде своето отражение върху техните послания. Българските граждани трябваше да слушат едни и същи послания (повишаване на пенсиите, детските надбавки и др.) от различни политически сили.

Партийните централи заложиха и в голяма степен на собствените си канали на комуникация - партийни информационни сайтове, партийни телевизии и вестници. Отново голямо значение беше отделено и на социалните мрежи, където се различаваше различно съдържание - през видеоклипове, имиджови визуализации - до включване “на живо” от различни събития по време на предизборната кампания.

Въпрос на стратегия за всеки политически субект или лидер е кои свои послания лансира с по-голяма енергия и оценява като "най-продаваеми“, и кои трудно довежда до избирателя или адресира само към по-тесен кръг от обществото. Екипът на Института за социална интеграция е наясно, че колкото по-често една и съща теза се повтаря в медийния поток, толкова по-силно тя влияе на формирането на общественото мнение. В последните две години обаче българските граждани са поставени в нелеката ситуация едни и същи послания да ги чуват от различни говорители и партии.

Анализът на ИСИ отчита информационни единици, които съдържат едно и също или сходно изказване на някой от кандидатите, но тъй като въпросните изявления са препечатвани и публикувани от поредица от медии, те сами по себе си водят до количествено натрупване.

ПОЛИТИЧЕСКИ ПОСЛАНИЯ В КАМПАНИЯТА ЗА ПАРЛАМЕНТАРНИ ИЗБОРИ 2023 Г. - КАКВО ГОВОРЯТ ЛИДЕРИТЕ?

Няколко кризи белязаха 2022 г. – недалечното ехо от **пандемичните мерки,** рекордно високата **инфлация**, **енергийната криза**, разрушителната **война**, водена непосредствено до България, водеща до редица видими и невидими последствия за икономиката. И всичко това съпроводено с политическа нестабилност, в която страната ни се намира.

Всички тези процеси белязаха управлението, както на четворната коалиция (кабинета Петков), така и това на служебния кабинет.

Именно затова, анализът има за цел да проследи политическите послания, които кандидатите за народни представители споделят по следните направления – **доходи и социална политика; влизане на България в еврозоната; съдебна реформа; енергетика и войната в Украйна.** Политическата криза бележи своя връх, именно затова се поставя акцент и на дебата относно възможността за съставяне на редовен кабинет.

Изследване на Алфа Рисърч от началото на месец март (преди старта на кампанията) сочи, че 5 формации ще намерят място в следващия парламент – ПП-ДБ, ГЕРБ-СДС, ДПС, Възраждане и БСП. Малко под линията остават Български възход, Левицата! и Има такъв народ[1]. Посланията на лидерите и основни говорители на тези формации ще бъдат обект на анализ.

В условията на крайна апатия и пасивност от страна на българския избирател, възникващи нови формации в изборния процес и в същото време – политически нестабилни институции и публична власт, е много важно да бъдат наблюдавани и анализирани посланията, които се отправят към избирателите за спечелване на тяхното доверие. Все по-малко хора търсят съдържанието на предизборните платформи, а упражняват емоционален вот или отказват да гласуват.

Изследването е проведено в рамките на предизборната кампания – 3 март – 1 април 2023 г.

---

[1] Алфа Рисърч, Електорални нагласи на старта на предизборната кампания [онлайн] https://alpharesearch.bg/post/1007-elektoralni-naglasi-na-starta-na-predizbornata-kampania.html

По данни на СЕМ и Екзакта Рисърч от края на 2022 г., традиционните медии остават предпочитаните източници на информация в предизборната кампания[2].

фиг.4

За целта на анализа са използвани публични медийни изяви във водещи публицистични предавания в националните медии – „Референдум“ - БНТ, „Панорама“ – БНТ, „Още от деня“, „Лице в лице“ – БТВ, предизборните дебати по Нова телевизия и БТВ.

Анализирани са 35 предизборни интервюта в 23 издания на предаванията „Още от деня“ и „Лице в лице“; петте дебата по Нова телевизия, големият дебат по БТВ; дискусиите в предаванията „Панорама“ и „Референдум“.

ДОХОДИ И СОЦИАЛНА ПОЛИТИКА

Всички политически партии определят проблема с доходите и инфлацията като най-сериозни сред българското общество. Разминаването се състои в причините, довели до високата инфлация и обедняването на българите, както и в мерките, които предлагат.

[2] Екзакта. Медийни предпочитания на българите в хода на предизборната кампания [онлайн] http://exacta.bg/wp-content/uploads/2022/10/Presentation-SEM_2022.pdf

Според **ПП ГЕРБ**, високата инфлация е следствие на *„неразумната финансова политика на последното редовно правителство на България – кабинетът на ПП и техните партньори“*(Теменужка Петкова, 7.03 – Лице в лице). Наблюдаваме и **директни упреци** към бившия финансов министър – Асен Василев – *„Инфлацията започна през юли 2021 г., първият път, когато Асен Василев е министър на финансите“* (Делян Добрев, Референдум, 28.03). *„Благодарение на бюджета на Асен Василев инфлацията в България е 20% - затова никога повече Промяната не трябва да се докосва до бюджета, защото това е крайният резултат“* (Делян Добрев, Панорама, 24.03). *„Инфлацията в България е чисто българска направия и няма общо с войната“* (Делян Добрев, Нова Тв, Предизборен дебат 13.03).

Основните аргументи, използвани от представителите на ГЕРБ са, че при тяхното управление инфлацията е била в пъти по-ниска, цените на основните стоки са били допустими, а надценката им не е възлизала на 100% (каквато е в момента) – *„За мен е абсурдно търговските вериги да имат над 100% надценка и това го казвам от личен опит. Питах един производител на хляб в моя район, той каза, че го дава 70 ст. на веригата, а тя го продава на 1,5 лв. При ГЕРБ никога не е било такова нещо, този хаос в държавата през последните години“* (Делян Добрев, Лице в лице 16.03). *„Инфлацията по време на управление на ГЕРБ – 0,2%, имаше стабилност, стабилност и по отношение на доходите. Не сме си позволили да тласкаме държавата в икономическа нестабилност, както го направиха ПП“* (Теменужка Петкова, Лице в лице, 7.03).

Наблюдават се обвинения и по отношение на закъснелите мерки към гражданите и бизнеса – *„Никакви мерки навреме и липса на адекватни решения“* (Десислава Атанасова, БТВ, Предизборен дебат, 25.03). Най-използваният метод на внушение тук е „**лепенето на етикети**“ - използва се за дискредитиране на някаква идея, човек или явление чрез обидни епитети или метафори, които предизвикват негативно отношение.

Кандидатите на ПП ГЕРБ се опитват да внушат, че цялата вина за ситуацията в държавата в момента се дължи на управлението на ПП, използвайки количествени стойности, които довеждат информацията до гражданите по такъв начин, че да не предизвикват съмнения относно достоверността на данните.

Пример за това твърдение е дебатът относно фискалния резерв. Според ГЕРБ той възлиза на 12,4 млрд. лева - *„Последната справка за фискалния резерв е 12,4 милиарда. Вчера Асен Василев, бивш финансов министър - два пъти - обърка фискалния резерв с 4 милиарда. Представяте ли си? Това не са 4 лева. Не са 4 милиона. Това са 4 милиарда лева.*" (Делян Добрев, Лице в лице,16.03).

При направена справка в сайта на Министерство на финансите, става ясно, че фискалният резерв към 31.01.2023 г. възлиза на 16,4 млрд. лв. (вкл. всички компоненти – сметки в БНБ, в други банки, фондове на ЕС)[3]. Твърдението на Делян Добрев е невярно. Използвайки силата на числата, той се опитва да внуши определена информация за достоверна. Числата се приемат от аудиторията по-лесно за верни, без да се подлагат на анализ и проверка.

Същата техника използва и по отношение на % инфлацията – *„Добре, ама в Европа инфлацията е 6-7%, а при нас е 20%“* (Делян Добрев, Лице в лице, 16.03.2023) . По данни на Евростат, инфлацията в България през януари 2023 г. е 14,3%[4]. Средната стойност за периода в ЕС е 10%.

По отношение на **предлаганите мерки за справяне с инфлацията**, кандидатите от ГЕРБ по-скоро изразяват мнение относно предложенията на останалите партии - *„Нито таван на печалбата, нито таван на цените е възможно решение“* (Делян Добрев, Лице в лице, 16.03); *„Данък свръх печалба - абсолютна глупост, недопустимо“* (Бойко Борисов, Лице в лице, 31.03). Единствените послания, свързани с преодоляване на инфлацията, които откриваме в речта на представителите на ГЕРБ, е необходимостта от редовно правителство, което да се справи с проблема и продължаване на компенсациите на малкия и среден бизнес.

Представителите на **Продължаваме Промяната-Демократична България** имат сходна стратегия. Те обаче изрисуват „тъмното минало“ по време на управлението на ГЕРБ и огромните положителни промени, след тяхното участие в управлението на страната –

---

[3] Министерство на финансите. Фискален резерв [онлайн] https://www.minfin.bg/bg/statistics/4

[4] Eurostat. Annual inflation down to 8.6% in the euro area [онлайн] https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/16056046/2-23022023-AP-EN.pdf/4a097379-8598-01ff-12d8-75d72570ca85#:~:text=The%20euro%20area%20annual%20inflation,%2C%20the%20rate%20was%205.1%25.

„След изборите ще се борим с 2 проблема. Защо българинът продължава да е най-беден в ЕС след 12 години управление на ГЕРБ. Второто, с което ще се заемем е регулацията на пазара, посредством работещи регулатори, които трябва да са сигурни, че никой не манипулира“ (Даниел Лорер, Дебат, БТВ, 25.03).

Причините, които от ПП-ДБ посочват като основни за високия ръст на инфлацията са свързани с неработещите контролни органи и войната в Украйна – *„Нямаме работеща КЗК, в резултат на което имаме ниво на инфлация над нормалното“* (Ивайло Мирчев, Референдум, 28.03); „За нас няма никакво съмнение, че инфлацията е дошла от другаде, но това не помага“ (Даниел Лорер, Дебат, БТВ, 25.03); *„Проблемът с инфлацията - войната поражда инфлация. Това, което отговаря за вътрешния проблем, който допринася за инфлацията е изцяло вътрешната нестабилност“* (Христо Иванов, Лице в лице, 30.03).

В част от своите изказвания, представителите на ПП-ДБ използват метафора. В аргументацията използването на тази фигура води до по-висока емоционалност на посланието. *„Истинският проблем с инфлацията при нас е друг - липсата на контрол. Точно както установихме с пътищата. Вярвам, че всички избиратели разбират колко е близка връзката между нашите* ***тънки портфейли*** *и този* ***тънък асфалт****“* (Даниел Лорер, Още от деня, 14.03); *„Има пряка връзка между* ***тънките магистрали*** *и* ***тънките портфейли*** *на хората, защото докато едни забогатяваха, други обедняваха“* (Николай Денков, Предизборен дебат, Нова ТВ, 20.03).

Лайт мотив в участията на представители на коалицията е акцентирането на заслугите на правителството на Кирил Петков и постиженията в социалната сфера, които са успели да постигнат само за 7 месеца управление. *„За тези 7 месеца успяхме пенсиите да вдигнем и безплатни детски градини“* (Христо Петков, Лице в лице, 17.03); *„Благодарение на правителството на Кирил Петков, 2022 г. е година, в която имаме икономически растеж, нямаме безработица и макар и изпълнена с проблеми, България всъщност се справя добре“* (Даниел Лорер, Още от деня, 14.03); *„През последната година имаме 4% ръст на икономиката, най-висок ръст на износ и индустриално производство в целия ЕС и най-високият ръст на заплатите в ЕС“* (Асен Василев, Панорама, 24.03); *„С последното вдигане на пенсиите, което беше забавяно*

умишлено през годините, ние повдигнахме стандарта на живот на пенсионерите“ (Кристина Петкова, Предизборен дебат, Нова ТВ,10.03).

Мерките, **предлагани от ПП-ДБ** за справяне с високия ръст на инфлацията са свързани със стимулиране на много малки земеделски производители, които да продават на пазара, без да плащат ДДС; вдигане на доходите; стимулиране на производството на биоземеделие и младите фермери; КЗК да е с нов състав и да работи в интерес на българските граждани.

В телевизионните участия се наблюдава и критика относно предлаганите от останалите формации мерки. „*Административни мерки като таван на цените за нас не са работещи*“ (Андрей Гюров, Предизборен дебат, Нова ТВ, 8.03); *Няма смисъл от таван на цените, а да стимулираме повече хора да правят бизнес. Административната намеса на държавата при таван на цените е опасна работа*“ (Мартин Димитров, Лице в лице, 7.03); „*Таван на цените е контрапродуктивна мярка, беше изпробвана в страни като Унгария и тя води само до едно - до недостиг на стоки, защото в свободния пазар, когато стоките имат таван на цената, който не отговаря на пазарните условия, търговците просто спират да ги предлагат*“ (Даниел Лорер, Още от деня, 14.03).

ДПС имат сравнително по-малко телевизионни интервюта. Те са отказали участие в предизборните дебати по Нова телевизия, нямат свой представител и в „Референдум“. Въпреки това в речта на представителите на формацията по отношение на доходите и инфлацията откриваме балансирана позиция. „*Не смятаме ние от ДПС, че трябва да се сочим с пръст в тази ситуация и да обясняваме кой за какво е виновен*“ (Станислав Атанасов, Панорама, 24.03).

Конкретните мерки за стабилизиране на проблема са свързани с даване на възможност на малкия и среден бизнес да излезе на пазара, с помощта на държавата; да се обърне внимание на свободната конкуренция, на регулаторите и на ефективността на икономиката; „*Инфлацията се лекува с разширяване на производството, т.е. с инвестиции*“ (Петър Чобанов, Дебат БТВ, 25.03).

Като причина за ръста на инфлацията в страната от **Възраждане** сочат външни фактори – *„Инфлацията е следствие на безумната политика на ЕЦБ и на американския фискален резерв, тъй като започна лудо печатане на евро и на долари в продължение на 2 години“* (Цончо Ганев, Референдум, 28.03); *„Ще адресирам големия розов слон в стаята, а именно печатането на пари, което се случи в ковид кризата, което е една от основните причина за голямата инфлация“* (Деян Николов, Предизборен дебат, Нова ТВ, 8.03). Акцент към външните причини за високата инфлация поставят на отношенията на Русия с Европа – *„Тук е важно да подчертаете нещо, което никой не отбелязва, но инфлацията, не само в България, ама и в Европа, а като цяло и в света, световната криза, която започна, започна миналата година със започването на санкциите, вече много по-тежките санкции спрямо Руската федерация“* (Цончо Ганев, Предизборен дебат Нова ТВ, 20.03). Справка, направена в сайта на Европейската централна банка показва, че ръстът на инфлацията в България започва още през март 2021 (с близо 1%), а през януари 2022 г. (преди започването на войната) възлиза на 7,7 %[5], т.е. покачването започва преди войната и преди наложените санкции от ЕС. Като вътрешни причини за задълбочаване на проблема сочат *„неадекватните действия на предишното правителство“* (Костадин Костадинов, Панорама, 24.03).

Мерките, които от формацията предлагат за справяне с кризата са нормализиране отношенията с Русия, вдигане на санкциите, поемане на категоричен ангажимент, че няма да влизаме в Еврозоната; продуктите от малката потребителска кошница да бъдат освободени от ДДС. Не спестяват и критиката към предложените мерки от другите политически формации – *„Инфлация не се бори с някакви тавани на цените или всякакви такива мерки“* (Костадин Костадинов, Панорама, 24.03); *„Правителството на ПП заложи бомбата, като даваше на калпак компенсации“* (Цончо Ганев, Предизборен дебат, Нова ТВ, 20.03).

Причините за високата инфлация според **БСП** се коренят в *„непремерени решения, които бяха взети в Брюксел“* (Борислав Гуцанов, Предизборен дебат, Нова ТВ, 8.03). *„Защо имаме такава инфлация - на първо място идва от Зелената сделка, колкото и*

[5] European Central Bank. Measuring inflation – the Harmonized index of Costumer Prices [онлайн] https://www.ecb.europa.eu/stats/macroeconomic_and_sectoral/hicp/html/index.en.html

да е странно, инфлационните процеси започнаха от там“ (Борислав Гуцанов, Предизборен дебат, Нова ТВ, 8.03).

Водеща червена линия за представителите на БСП е акцентирането върху реализираните увеличения по отношение на доходите, както и постигнатото в социалната политика от страна на последното редовно правителство, от което те са част. Успехите обаче отчитат като лични, а не като плод на колективните решения на коалицията:

- *„Ако не беше БСП нямаше да има безплатни учебници до 12 клас“* (Атанас Зафиров, Панорама, БНТ, 24.03);
- *„Казахме преди, ние в последната 1,5 г. направихме толкова много в социалната сфера, че толкова не са направили всички леви партии в Европа, взети заедно*“ (Иван Ченчев, Още от деня, 9.03);
- *„Направихме безпрецедентна социална политика*“ (Христо Проданов, Още от деня, 22.03);
- *„За 7 месеца изпълнихме всичко, което включихме в нашата програма - безплатни учебници до 12 клас, безплатни детски градини и ясли, увеличение на майчинство, увеличение на детски надбавки, младите семейства започнаха да получават обратно данък от 600 лв. , на работниците увеличихме минималната заплата, на пенсионерите - пенсиите, т.е. уязвимите групи получиха най-доброто към този момент благодарение на БСП в този кабинет“* (Корнелия Нинова, Лице в лице, 28.03).

В името на коректността трябва да се отбележи, че връщането на данък към младите семейства е мярка въведена още в края на 2020 г. от последното правителство на Борисов[6]. Ставката за едно дете тогава е 450 лв., за две – 900 лв. и съответно за три – 1350 лв. Правителството на Кирил Петков продължава мярката, като вдига сумата на дете на 600 лв.

По отношение на повишението на минималната работна заплата и пенсиите следва да се отбележи, че резултатите са плод на колективните решения на цялата коалиция.

[6] Инвестор.БГ. Данъчни новости за 2021 г. [онлайн] https://www.investor.bg/a/333-byudzhet-i-finansi/318306-danachnite-novosti-za-2021-g

Именно затова съвсем логично е и останалите партньори да изтъкват постиженията като свои – *„За тези 7 месеца успяхме пенсиите да вдигнем и безплатни детски градини“* (Христо Петров, ПП-ДБ, Лице в лице, 17.03).

Основна мярка, която от БСП предлагат е въвеждане на таван на цените. Аргументацията, която използват за убеждаване в правотата на мярката е в две направления. На първо място посочват примера с тавана върху цената на тока за битовите потребители – *„Спомняте ли си миналата година как предложихме таван на цената на тока за битовите потребители, същите тези икономисти и политолози, коментатори казваха, че БСП предлага комунистическа мярка, ЕРП-тата ще фалират, ще има режим на тока...днес 1 година и 3 месеца след това ситуацията е същата, мораториумът отмина, но цената не се повиши, т.е. налагането на таван на цените, не винаги води до тази криза, за която говорите“* (Георги Свиленски, Лице в лице, 17.03). На следващо място използват практиката за таван на цените в редица европейски държави. И тъй като обикновено аудиторията възприема безкритично и по-скоро положително позоваването на добри европейски практики, следва да се отбележи, че в част от сочените за пример държави, таван на цените към периода на предизборната кампания не са въведени. По време на Големия предизборен дебат, Георги Свиленски дава пример с 9 европейски държави, които са въвели мярката за таван на цените – *„Франция, Испания, Португалия, Черна гора, Сърбия, Словакия. Те там комично ли е това да се наложи?“* След направена проверка, към момента на изказването на Свиленски, в Португалия няма въведена мярка за таван на цените на хранителните продукти, а представители на португалското правителство дори определят мярката като неработеща, давайки за пример съседна Испания[7].

От **Български възход** определят причините за ръста на инфлацията, като ги обобщават в две направления. Първото - *„Инфлацията в България се дължи на спекула, на картели, на монополи, на пазарна икономика, в която корупцията е убила конкуренцията“* (Предизборен дебат, Нова ТВ, 20.03) и второ, споменавайки вината на последното редовно правителство – *„Длъжник на гражданите е предишното правителство,*

[7] ESM. Portugal rules out intervening to curb soaring food inflation [онлайн] https://www.esmmagazine.com/retail/portugal-rules-out-intervening-to-curb-soaring-food-inflation-235591

което наля много пари в икономиката, раздавайки ги без адрес. В продължение на 1 г гасихме пожара с бензин и затова имаме инфлацията, която имаме към днешна дата“ (Румен Йончев, Референдум, 28.03).

Мерките за справяне с високата инфлация, които от формацията предлагат са свързани със *„засилване на държавните регулаторни функции, без да се нарушава признака на действие на пазара. И класическата рецепта за борба с инфлацията – производство*“ (Стефан Янев, Панорама, 24.03). От формацията също подкрепят смяната на КЗК – *„КЗК категорично трябва да се смени и да работи по-ефективно*“ (Георги Балабанов, Предизборен дебат, Нова ТВ, 8.03) и изразяват съмнения относно ефективността на мярката за таван на цените.

В наблюдаваните предавания участията на представители на **Левицата!** и **Има такъв народ** са сравнително малко, но може да се обобщят следните мерки – от коалиция „Левицата!“ предлагат въвеждането на таван на надценката – „С таван на цените можем да доведем малки производители до фалит. Ние предлагаме по 1 продукт от малката потребителска кошница от вид да бъде с надценка от 5%, за да могат да бъдат обезпечени най-уязвимите групи от обществото“ (Владимир Маринов, Още от деня, 9.03).

От ИТН извеждат като проблем подпомагането на гражданите от последния редовен кабинет, както и неправилното индексиране на пенсиите – *„Ние още тогава казахме, че това раздаване на пари на калпак е грешно. Пенсиите трябва да се индексират съобразно стажа, а не на всички да са еднакви. Каква е мотивацията на един човек, който е работим 45 г. да получава с 2 лв. по-висока пенсия от човек, който е работил 10 г. Къде е социалната справедливост?“* (Тошко Йорданов, Лице в лице, 16.03).

В изследваните интервюта не се наблюдават послания и конкретни мерки за справяне с инфлацията, а по-скоро обвинения и нападки към предишните партньори на формацията – *„По време на избори има много експерти - и Корнелия Нинова разбира от инфлация, и Кирил Петков ще ви обещае как ще ви вдигне пенсиите, това го наблюдаваме за пети пореден път. Но е важна истината - тя е грозна и се случва всеки ден в публичното пространство. Първо беше смразяващ доклада на служебния*

министър, който показва некомпетентната политика на Асен Василев…“ (Станислав Балабанов, Още от деня, 20.03).

Предложения за вдигане на доходите

	ГЕРБ-СДС	**ПП-ДБ**	**ДПС**	**Възраждане**	**БСП**	**БВ**	**ИТН**	**Левицата!**
Минимална работна заплата	1500 лв.	910 лв.			950 лв.			1351 лв.
Средна работна заплата	3000 лв.							
Средна пенсия	1200 лв.							
Минимална пенсия			Принос-права		Преизчисляване с нов осигурителен доход от 2021 г.		Актуализация	Над 550 лв.

ЕВРОЗОНАТА И ШЕНГЕН

Шенгенското пространство представлява група от 27 европейски държави, които са премахнали граничния контрол помежду си и са страни по Шенгенското споразумение от 1985 г. Почти всички държави членки на ЕС прилагат споразумението. Изключение правят Кипър, България и Румъния. Швейцария, Норвегия, Исландия и Лихтенщайн също прилагат шенгенските правила, въпреки, че не са членове на Съюза.

Еврозоната се нарича групата от страни членки на Европейския съюз, които са приели еврото за своя официална валута. Създадена е през 1999 г., а Европейската централна банка определя монетарната политика на страните от еврозоната[8].

Пътят на България към еврозоната е предначертан още с Договора за присъединяване на страната ни към Европейския съюз. Подписвайки го, България е поела ангажимента да приеме еврото като национална валута в момента, в който изпълни всички числови критерии от Маастрихт.

Дебатът за влизане на България в еврозоната и Шенген се превърна в една от основните теми по време на предизборната кампания.

От **ГЕРБ** определят влизането в еврозоната като водещ приоритет на формацията. Стратегията на говорителите тук е отново същата – акцент върху свършеното по време на тяхното управление и критика към правителството на Кирил Петков, което според ГЕРБ е довело до невъзможността да влезнем в еврозоната – *„Благодарение на нашето правителство беше взето политическо решение България и Хърватия да бъдат в чакалнята на еврозоната. Ние влезнахме в чакалнята. Благодарение на правителството на ПП Хърватия влезе, а България остана извън еврозоната“* (Костадин Ангелов, Предизборен дебат, Нова ТВ, 10.03).

Непосредствено преди старта на кампанията, ГЕРБ бяха обвинени, че саботират влизането на страната в еврозоната. 48-мият парламент не успя да приеме три ключови законопроекта, необходими условия за разглеждане на кандидатурата на България за

[8] Европейска комисия. Еврозона [онлайн] https://commission.europa.eu/business-economy-euro/euro-area_bg

еврозоната, поради липса на кворум. На заседанието на икономическата комисия в последните дни на 48-мото НС, поради отсъствие на депутатите от ГЕРБ, ДПС (проевропейски партии), БСП, Български възход и Възраждане не успя да заседава, за да се обсъди Кодекса за застраховането, който се явява част от ангажиментите на страната, по които трябва да отчетем напредък пред ЕК.

Именно затова се наложи в предизборната кампания дебатът да се сведе отново до обвинения, кой по-голям евроатлантик е и съответно постави кандидатите от ГЕРБ в позиция на обясняващи своите действия – *„България влезе в чакалнята на еврозоната, следствие на систематичните усилия на последния кабинет на Борисов. И точно нас по никакъв начин не може да ни подозирате, че бихме саботирали приемането на България в еврозоната“* (Томислав Дончев, Още от деня, 16.03).

Именно затова дебатът по същество бе изместен от нападки и обиди. Единствен аргумент в подкрепа на приемането в еврозоната, който от формацията успяха да изтъкнат е по отношение на лихвите – *„Ще имаме с 1,5% по-ниски лихви, ако сме в еврозоната, това ще е плюс както за хората, така и за държавата. Ако има една фирма, която е българска и влезе в еврозоната, на тази фирма ще и намалят разходите, заради това, че тя няма да правя разходи за превалутиране, тя ще има по-ниски лихви. Печалбата на тази фирма ще се вдигне“* (Делян Добрев, Предизборен дебат, Нова ТВ, 13.03).

„На ***Продължаваме Промяната и Демократична България*** *влизането в еврозоната е основен приоритет. Според нас стоенето извън еврозоната съдържа много повече опасности и рискове и отваря много по-малко възможности“* (Георги Ганев, Предизборен дебат, Нова ТВ, 13.03).

Размяната на обвинения между първите две формации продължава и тук. От ПП-ДБ определят ГЕРБ за виновник относно забавянето на приема в еврозоната – *„Не сме в еврозоната и Шенген благодарение на управлението на ГЕРБ. Заради корупционните им практики“* (Кристина Петкова, Предизборен дебат, Нова ТВ, 10.03). Освен обвинителна реторика, наблюдаваме и ирония – *„Тези големи евроатлантици от ГЕРБ*

- когато трябваше да се приемат най-важните документи за еврозоната, тях ги нямаше“ (Мартин Димитров, Лице в лице, 7.03).

От формацията изтъкват приемането в еврозоната и Шенген като основен приоритет. Аргументи, които посочват в подкрепа са развитието на страната и по-бързото достигане на европейските страни, както и улеснението към бизнеса по отношение на превалутирането. „*Ще спестим всички разходи от превалутиране, за някои бизнеси това ще са хиляди левове*“ (Георги Ганев, Предизборен дебат, Нова ТВ, 13.03);

Поради малкото участие на представители на **ДПС** в наблюдаваните телевизионни предавания, отчитаме сравнително ограничени послания относно еврозоната и Шенген. От формацията потвърждават личната си отговорност за влизане в пространството, като гарантират, че това ще се случи, ако те са във властта. В подкрепа на това твърдение споменават още, че когато ДПС е била във властта, страната ни е била с най-добри икономически показатели. Конкретни аргументи относно ползите за България при влизане в еврозоната и Шенген липсват.

Възраждане изградиха цялата си предизборна кампания върху инициирането на референдум относно запазване на българския лев. Представители на формацията събираха подписи във всеки български град. Мнозина граждани вярват, че с провеждането на един такъв референдум, България никога няма да въведе единната европейска валута. Посланията „*Не на еврото! Аз избирам лева!*“ се опитват да внушат именно това. Планираният въпрос обаче е не дали, а кога да се въведе еврото, с настояване да се отложи до 2043 г. – „*2043 е годината, която нашата икономика ще успее да настигне европейската, ние ще успеем да се изравним с европейското ниво. Тогава бихме били готови да приемем еврото, ако темповете се запазят*“ (Ангел Георгиев, Още от деня, 14.03).

Лидерът на Възраждане не веднъж си противоречи в своите изказвания, казвайки първо, че иска да се отложи еврото, а на следващо място споделя доста по-мащабни конспиративни теории, че отхвърляйки еврото, България ще предизвика рухване на единната европейска валута. В посланията на Костадинов се наблюдава евроскептична реторика – „*Еврозоната се срутва в момента. Трябва да предоговорим членството*

на България в ЕС“ (Костадин Костадинов, Панорама, 24.03). Във видео, заснето в рамките на предизборната кампания Костадин Костадинов акцентира върху последиците от провеждането на референдума – *„Ние ще спечелим този референдум и оттам насетне ще започнем да пренаписваме историята на Европа. (...) Защото (...) когато държавата каже не на еврото, на най-шумно рекламирания продукт на евро концепциите, най-милото чедо на Европейския съюз, знаете ли какво означава това? Това означава рухването на тази пирамида, защото еврото е пирамида*“.[9] В този клип ясно се откроява тезата, че е възможно българите да откажат приемането на еврото. Това твърдение е подвеждащо, тъй като в договора за присъединяване на страната ни към ЕС е записано, че страната ни участва в Икономическия и паричен съюз от датата на присъединяване към ЕС като държава членка с дерогация. Приемането на еврото е третият етап на осъществяване на Икономическия и паричен съюз, в който България участва от 01.01.2007 г. Страната ни вече се е задължила да приеме еврото, не може този въпрос тепърва да се поставя на допитване.

За съжаление комбинацията от истини, внушения, манипулации и откровени лъжи, съчетани с неясни геополитически сценарии, успява да убеди не малко българи, че въвеждането на еврото ще им навреди. А за това вината е на българските управници, които не успяха да организират адекватна информационна кампания за ползите от влизането в Шенген и еврозоната, а оставиха нишата на представители на Възраждане, които да бъдат основен източник на информация, макар и подвеждаща.

От **БСП** подкрепят влизането на страната в еврозоната, но считат, че към момента това не е реалистично да се случи – *„Позицията на БСП е, че ние по принцип подкрепяме влизането на България, но считаме, че това е прибързано да стане сега. Кога да бъде е въпрос на много прецизна оценка. Би било прибързано да стане в следващите няколко години*“ (Кристиян Вигенин, Лице в лице, 9.03). За да не бъде обект на критики, от формацията се аргументират с постиженията си по отношение на еврочленството ни – *„БСП е партията, която е вкарала България в ЕС. Нека да си спомним коя е партията, с кой мандат България влезе в ЕС*“ (Георги Свиленски, Лице в лице, 17.03); *„Да припомним, че през 1995 г. по предложение на БСП и подобрено от 239 гласа*

[9] Възраждане. Извънредно: половин милион https://www.youtube.com/watch?v=qLTEAZyFoLA

България представи официално писмо в Брюксел за започване на преговори за влизане в ЕС“ (Румен Гечев, Предизборен дебат, Нова ТВ, 13.03). Коректно е да се припомни, че усилията за евроинтеграцията далеч не са само на БСП. Още през 1990 г. VII Велико народно събрание приема решение, с което заявява желанието си да стане пълноправен член на Европейските общности[10]. Страната ни извървява дълъг път на трансформация до 2007 г., когато официално става член на ЕС.

Аргументите за отложено присъединяване към еврозоната, които от формацията посочват са, че *„няма нито една държавна институция, която да е казала какви ще са ползите и рисковете при влизане в Еврозоната и това е ключов аргумент на БСП“* (Румен Гечев, Предизборен дебат Нова ТВ, 13.03); *„България ще влезе в еврозоната тогава, когато е готова. Когато кашкавала не е 30 лв., а пенсията на пенсионерите 460 лв.“* (Георги Свиленски, Лице в лице, 17.03).

В наблюдаваните предавания липсват послания свързани с приемането на страната в еврозоната от страна на Левицата! и ИТН. Български възход лаконично определя, че *„няма нищо страшно България да премине от лева в еврото, това е само една парична единица*“ (Никола Илиев, Предизборен дебат, Нова ТВ, 13.03), с което формалното формацията заявява своята подкрепа за влизане в еврозоната. Допълнителни аргументи и разяснения обаче липсват.

СЪДЕБНА РЕФОРМА

И 48-мият парламент се разпусна точно когато дойде времето за реформа в прокуратурата и промени в КПКОНПИ. От 45-тото Народно събрание до момента когато се разглеждат промени в тези направление, мандатът на депутатите приключва.

Законодателните промени в наказателно-процесуалният кодекс, които предвиждат въвеждането на механизъм за разследване на главния прокурор не успяха да бъдат приети и в последния парламент. Именно това постави основата на дискусии между политическите партии в рамките на предизборната кампания.

---

[10] Уикипедия. Присъединяване на България към ЕС [онлайн] https://bg.wikipedia.org/wiki/Присъединяване_на_България_към_ЕС

Въпреки привидно обединяваща тема, правосъдната реформа също доведе до кръстосване на словесни шпаги между политическите формации. Представителите на **ПП-ДБ и Възраждане** се впуснаха във взаимни обвинения, чий законопроект е по-добър, както и в нападки относно действията на депутатите по време на обсъждане на законопроектите в предходния парламент – *„Повече от 15 г. Доносническа България и ПП обясняват как ще борят корупцията и как ще реформират съдебната система и когато стигне до гласуване в зала, именно тези две формации напуснаха зала, не бяха, развалиха кворума и не можаха да се приемат тези промени“* (Цончо Ганев, Предизборен дебат, Нова ТВ, 20.03). Участникът в дебата от коалицията ПП-ДБ Николай Денков не контрааргументира това обвинение, а само отбеляза, че *„г-н Ганев говори неистини“* (Николай Денков, Предизборен дебат, Нова ТВ, 20.03). В допълнение на това твърдение заяви, че формацията ще подкрепи предложението на правосъдния министър Крум Зарков. Освен това допълни, че тяхната програма са предложили промяна в Конституцията. Внесените законопроекти от двете формации също станаха поле на словесен сблъсък – *„Проектът на Възраждане гласеше следното - Гешев може да бъде разследван от най-добрият му приятел“* (Ивайло Мирчев, Референдум, 28.03); *„Това, което внася Зарков на 90% се покрива с това на Доносническа България. Същият законопроект беше оценен от Венецианската комисия като негоден, успоредно с това ВК разгледа и законопроекта на Възраждане, който влезе в зала и мина на 1-во четене. Нашият законопроект е одобрен от ВК. ДБ не осигуриха кворум и затова направиха Гешев да остане, а иначе това им е лайт мотив“* (Цончо Ганев, Референдум, 28.03).

От **ГЕРБ и БСП** имаха сходна позиция – двете формации избягваха конкретиката, не се ангажираха с конкретни действия в следващото НС – *„Когато МС внесе проекта, ние ще го разгледаме, ние подкрепихме аналогичен в миналото НС“* (Росен Желязков, Предизборен дебат, Нова ТВ, 20.03); *„Ние одобрихме на първо четене предложението на Крум Зарков, а ние не знаем кой ще бъде съдебен министър след изборите. Нека да видим кой ще е и какво ще внесе“* (Румен Гечев, Референдум). От ГЕРБ внасят дори ирония по отношение на законодателните промени в това направление, демонстрирайки готовност за взаимодействие с всички – *„Ние ще подкрепим правосъдната реформа, ще се опитаме да подкрепим всички капризи и на ДБ, и на*

Крум Зарков и на всеки, който има“ (Делян Добрев, Референдум, 28.03). От **Български възход** също имат подобна позиция – *„Да видим какъв законопроект ще внесе точно служебния правосъден министър и ще видим дали ще го подкрепим*“ (Румен Йончев, Референдум, 28.03).

Посланията на представителите на **ДПС** са свързани със заслугите на формацията в предходния парламент – *„В съдебната реформа и правосъдието също е важно да подчертаем, че още миналата година внесохме в НС наш проект за Конституция. Той беше съгласуван с водещи конституционалисти и мястото на правосъдната реформа и решенията, които ще вземем е в парламента“* (Петър Чобанов, Големият дебат, БТВ).

Въпреки, че дебат по същество, с конкретни предложения, подкрепени с аргументи не се състоя, може да се обобщи, че по темата за правосъдната реформа се оформи едно мнозинство от 169 народни представителя (ГЕРБ-СДС, ПП-ДБ и ДПС), което би подкрепило промени в Конституцията, с цел реализиране на цялостна съдебна реформа.

ЕНЕРГЕТИКА

През април 2022 г. руската газова компания „Газпром“ спря доставките на природен газ до България. Това бе и причината за политически сблъсъци и дебати по темата в рамките на две предизборни кампании.

Основните политически речи в рамките на предизборната кампания бяха организирани в две направления – чия заслуга са построяването на газовите връзки и на кои групи от обществото трябва да се дават енергийни помощи.

Според представителите на **ГЕРБ** основните заслуги за доставките на достатъчно количество природен газ и построяването на газовите връзки е именно тяхна заслуга – *„По време на цялото управление на ГЕРБ ние сме полагали изключително много усилия за диверсификацията на българската държава. Балкански поток, построен със средствата не на българския данъкоплатец, а със средства, които се възвръщат - около 300 млн. на година. Газовите връзки със Сърбия, Румъния, интерконекторът с Гърция са все проекти, които ГЕРБ започна или е реализирала успешно*“ (Десислава

Атанасова, Големият дебат, БТВ); *„Проектът Балкански поток е построен с решение на Българския парламент, той остави България на газовата карта, в противен случай, т.нар. втора тръба щеше да мина през Гърция. И приходите от такси щяха да отидат в гръцката държава. Няколко милиона постъпват в бг бюджета. Проектите, които са факт и направихме ние от ГЕРБ - нека кажем кой направи интерконектора Гърция-България, кой придоби участието на България в терминала за втечнен природен газ Александруполис, кой рехабилитира и модернизира енергийната инфраструктура на България, за да можем днес да получаваме газ от Турция. Ние направихме модернизацията“* (Теменужка Петкова, Лице в лице,7.03).

И по тази тема не липсваха взаимни нападки и обвинения за зависимост от руската държава – *„Енергетиката наистина е черната дупка - трябва да се направи пълен одит. Турски поток (наричаха го балкански), 3 млрд. лв. бяха платени от държавна фирма за проект, който върши работа само на Москва и Путин. Това направиха ГЕРБ. Приходите са 4 пъти по-малко от това, което ни обещаваха. Няма ползва за България, само ползи за Москва“* (Мартин Димитров, Лице в лице, 7.03). От коалицията ПП-ДБ считат за свои заслуги модернизирането в сектора, както и построяването на връзката Бургас-Александруполис – *„Поисках газовата връзка с Гърция да бъде завършена и нашето правителство каза, че това ще ни бъде изключителен приоритет и затова я завършиха“* (Мартин Димитров, Лице в лице, 7.03).

Наблюдаваха се и обвинения срещу политиката на ГЕРБ във връзка с подпомагане на бизнеса за електроенергия. Това наложи кандидатите от формацията да обясняват тези си действия – *„От компенсациите за бизнеса няма един лев, който да е от държавния бюджет. Една стотинка няма от държавния бюджет. Това са пари, които са влезли в енергийните предприятия и през енергийните предприятия сме ги върнали към бизнеса“* (Делян Добрев, Референдум).

В началото на 2023 г. служебният министър на енергетиката Росен Христов представи стратегия за развитие на българската енергетика до 2053 г. В нея е записано, че България трябва да продължи да развива ядрените си мощности. В документа, който подлежи на гласуване от Народното събрание е записано, че трябва да се изградят 4 нови реактора – два на площадката на „Белене“ и два в АЕЦ „Козлодуй“.

Този документ стана и основната причина да се дискутира отново въпроса за възобновяване на строителството на АЕЦ „Белене“.

Представителите на **БСП**, които преди 10 години организираха референдум по темата твърдо подкрепят изграждането на площадката, като за спирането на строежа обвиняват партия ГЕРБ и посочват още, че липсата на тези ядрени мощности са причина за високата цена на електроенергия в страната – *„Ако ГЕРБ не беше спряла потоците Бургас-Александруполис, ако не беше спряла Южен поток и АЕЦ Белене, то България сега щеше да бъде в коренно различна ситуация“* (Борислав Гуцанов, Предизборен дебат, Нова ТВ, 15.03); *„Най-накрая да се раздвижи този проект в Белене, а защо не и в Козлодуй, той ще даде изключителна възможност за независимост на българската енергетика, за сигурно подаване на ток на българските фирми и добър геополитически аспект. Да на ядрената енергетика“* (Румен Гечев, Референдум, 28.03); *„Това, което трябва да направи българската държава е да довърши АЕЦ „Белене“ с двата българки реактора, които ги имаме, които са купени. Което ще струва 9 млрд. лв, - 3 от които вече са платени, ще стане в рамките на 6 години“* (Георги Свиленски, Големият дебат, БТВ).

В същото време от **ГЕРБ-СДС** защитават своята позиция против строежа на АЕЦ „Белене“ – *„Аз съм песимист по отношение на Белене, защото не смятам, че могат да се смесят руските технологии с френските, още повече при положение, че има санкции към Русия. Ние не можем да си позволим да построим 4 реактора наведнъж. За Белене нямаме пари“* (Делян Добрев, Референдум, 28.03).

От **ПП-ДБ** поддържат сходна позиция – *„Министерство на енергетиката дърпа държавата към руската зависимост. А пък да искаме АЕЦ Белене в момента е точно това. Не е сериозно да имаме толкова мощности. Да на АЕЦ Козлодуй, на 7-ми и 8-ми блок с новата технология“* (Ивайло Мирчев, Референдум, 28.03).

Позицията на **Български възход** е по-скоро неутрална, като те не влизат в конкретика, изграждането на кои реактори биха подкрепили – *„Ядрената енергетика няма алтернатива в България. Български възход подкрепя ядрената енергетика и нейното развитие“* (Румен Йончев, Референдум, 28.03).

Представителите на **ДПС** не коментират идеята на Министерство на енергетиката, а излагат своя позиция, която включва изграждане на източници за възобновяема енергия – *„Изграждане на базисни мощности по отношение на прехода към възобновяема енергия, да използваме водните си ресурси, вкл. тези, които предоставя и река Дунав, за да може да стигнем до водородната икономика*“ (Петър Чобанов, Големият дебат, БТВ).

Възраждане, както и по другите дискутирани теми изразяват крайни позиции. За проблемите в сектора обвиняват решения на Европейския съюз – *„Има грешни решения на ниво ЕС- т.нар. Зелена политика в областта на енергетиката представлява една пропаст, към която тичаме. Тичайки към нея ние не сме построили мост, по който да минем, ние ще паднем и ще бъде много болезнено*“ (Ангел Георгиев, Още от деня, 14.03). От формацията на Костадин Костадинов не пестят крайни квалификации, както и обидна и обвинителна лексика – *„Срамно решение на парламента да се дадат 30 млрд. за американски реактори, които имат само един действащ тестови в Китай. Безумие, което не можем да си позволим финансово, но виждаме, че евроатлантическото мнозинство в предишния парламент го наложи*“ (Цончо Ганев, Референдум, 28.03). Основно предложение, което от формацията лансират за справяне с проблемите в енергетиката е прекратяването на санкциите срещу Русия.

Извод, който може да се направи е, че липсват послания по същество, както и конкретни предложения за справяне с проблемите в сектора. Дебатът за енергетиката се ограничава до взаимни обвинения и нападки, чия е вината за високите цени на газа и тока. Поле за дискусия се превърна и предложението на служебния министър на енергетиката относно стратегията за развитие на сектора до 2053 г. Ако трябва да се обобщи, трудно в настоящия парламент би се прокарала идеята за възобновяване на работата по строителството на АЕЦ „Белене“, тъй като двете големи коалиции са твърдо против.

ВОЙНАТА В УКРАЙНА

Войната в Украйна продължава вече година да разделя българските политици. Основното разделение, което се наблюдава е по оста „за“ и „против“ подкрепа на

украинската държава чрез изпращане на оръжие. В края на 2022 г. парламентът одобри решение, в което ясно е записано, че страната ни ще изпраща оръжие за Украйна. Против предложението тогава бяха БСП и Възраждане. Именно това решение даде повод за продължаващ дебат и в рамките на предизборната кампания.

Групата, подкрепяща изпращането на оръжие е т.нар. евроатлантическо мнозинство – ГЕРБ, ПП, ДБ и ДПС. Срещу военната помощ са формациите БСП и Възраждане, като според тях с тези си действия страната ни, макар и косвено, става част от военния конфликт.

От **ГЕРБ-СДС и ПП-ДБ** са основните поддръжници на позицията „за“ изпращане на военна помощ за Украйна – *„Решителна помощ за жертвите в този конфликт“* (Томислав Дончев, Още от деня, 16.03); *„Украинците купиха оръжие за 5 млрд. лв. само за времето на управление на ПП, чрез посредници. Ние взехме решение да им дадем същото, за 20 млн. безплатно. България може да направи много повече и не трябва да прави тънки сметки, когато става въпрос за човешки животи“* (Делян Добрев, Панорама, 24.03); *„Не правим достатъчно да помогнем на Украйна да възстанови териториалната си цялост. Ние бяхме тези, които инициираха предоставянето на оръжие за Украйна. Русия, лично Путин започна агресията в Русия, започна война“* (Даниел Митов, Предизборен дебат, Нова ТВ, 15.03).

Въпреки, че представителите на ГЕРБ твърдят, че позициите им с ПП не са еднакви, в думите на кандидатите от формацията се отличават сходни аргументи – *„България трябва да подкрепи Украйна по всички възможни начини. Тази война, която се води в Украйна определя начина по който нищият регион ще работи“* (Асен Василев, Панорама, 24.03); *„България трябва да продължава да подкрепя Украйна. Ако България бъде нападната - България е член на НАТО и разбира се очакваме помощ. Как се води диалог със страна, която казва, че може да постигне целите си само чрез война“* (Никола Минчев, Предизборен дебат, Нова ТВ, 15.03).

В подкрепа на военната помощ се обявяват и от **Български възход** – *„Да пускаме още оръжие, в България съществува мощен, силен, голям оръжеен бизнес, който трябва да продължи да съществува, той храни много наши избиратели, много български*

граждани и няма никаква причина ние да се отказваме от тази възможност. Ние не само помагаме на Украйна, но правим и нещо много добро за България" (Румен Йончев, Предизборен дебат, Нова ТВ, 15.03).

Причина за политически сблъсък се оказа позицията на **Възраждане,** формацията се опитва да внуши, че българският парламент е взел решение за изпращане на военни в Украйна. Използването на този похват има за цел да отключи страховете на хората за въвличането във война, като по този начин да затвърди позицията им „против" оказване на военна помощ за Украйна. В няколко предавания представители на формацията ясно лансират тезата, че България ще изпраща военнослужещи – *„Ние вече сме въвлечени във войната, защото изпращаме оръжие, сега се готвят да изпратят и хора"* (Ангел Георгиев, Предизборен дебат, Нова ТВ, 15.03); *„В края на миналата година беше взето решение от НС беше точно това - да се изпраща военна техника и военни… Решение, с което първо се прие да се изпращат военна техника и снаряжение и трета точка, трета точка от това решение беше изпращането на военни…Към днешна дата реалната опасност да сме въвлечени във войната е огромна"* (Цончо Ганев, Големият дебат, БТВ); *„Нека да припомня, че последното решение за помощ в Украйна включваше не само изпращане на оръжие, а и един отряд от 50 военнослужещи"* (Костадин Костадинов, Панорама, 24.03).

От **БСП** доближават своята позиция до тази на Възраждане, като се опитват да внушат същото – че страната ни ще изпраща военни в Украйна. По време на Големия предизборен дебат по БТВ, водещият задава въпрос към представителя на БСП, защо плашат хората с изпращане на военнослужещи? Георги Свиленски категорично твърди: "*Ами защото така пише там - 50 човека да се обучават. На първо време на границата, а след това…така пише*". Свиленски твърди още, че това не е неговият прочит, а това пише в решението.

В решението на 48-мото Народно събрание, взето на 9.12.2022 г. ясно се вижда, че такава точка за изпращане на български военнослужещи няма. Точка 3 на решението гласи, че парламентът разрешава участието на до 50 военнослужещи в обучение за използването на предоставено в рамките на Мисията на Европейския съюз за подпомагане на Украйна (European Union Military Assistance Mission in Ukraine – EUMAM UA) въоръжение и

техника, на територията на държави – членки на Европейския съюз, и/или в Република България[11]. В нито една точка от решението не е записано, че страната ни ще изпраща военни в Украйна.

ДПС индиректно представят своята позиция в подкрепа на военната помощ – *„Нашата позиция е много ясна, каква трябва да бъде - ние сме член на ЕС и НАТО. За позиция на ДПС е ясна вече 33 г.“* (Станислав Атанасов, Панорама, 24.03).

Представителите на БСП изразяват категорична позиция „против“ военна помощ за Украйна – *„Това да не бъде давано допълнително оръжие на Украйна. Да запазим неутралитет, да запазим това отношение, което много други държави, да не бъдем въвличани във война. Когато изпращаш оръжие - има война, когато не изпращаш оръжие - няма война“* (Георги Свиленски, Лице в лице, 17.03);

Основната критика към БСП бе, че при участието си в последния редовен кабинет, именно през Корнелия Нинова е минавало изпращането на оръжие за Украйна, въпреки, че самата тя многократно отричаше, че страната ни изнася боеприпаси, с което подхранва военният конфликт.

Изследване на EURACTIVE България от началото на март тази година сочи, че българско оръжие за милиарди долари е влезнало в Украйна през други държави през последните две години[12]. Българската оръжейна индустрия има рекордни продажби в чужбина, основно в Полша и Румъния, откъдето след това се изпраща оръжие в Украйна.

Въпреки всички доказателства за индиректно въоръжаване на Украйна, представителите на БСП продължиха да поддържат тезата, че страната ни не изнася боеприпаси – *„Няма нито един документ за износ на оръжие за Украйна и сегашния министър на икономиката нищо не можа да докаже и убеди.* ***Няма нито един патрон за Украйна*** *и това е ясно“* (Иван Ченчев, Още от деня, 9.03); *„Информацията за изпращане на оръжие тайно е спекулативна, българската държава не е реципиент.*

---

[11] Държавен вестник. Решение за оказване на военна и военно-техническа подкрепа за Украйна https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=181560

[12] Euractive. България е изнесла оръжие за поне 1 млрд. евро за Украйна [онлайн] https://euractiv.bg/section/финанси/news/българия-е-изнесла-оръжия-за-поне-1-млрд/

Краен получател не е била украинската държава“ (Атанас Зафиров, Панорама, 24.03); „*Оръжие от България за Украйна не е изнасяно*“ (Борислав Гуцанов, Предизборен дебат, Нова ТВ, 15.03).

В противовес на тези действия, основна теза на социалистите се явява призоваването за мир – „*България трябва да бъде инициатор на мирните преговори, и те не да бъдат в Турция, а да бъдат в България*“ (Борислав Гуцанов, Предизборен дебат, Нова ТВ, 15.03); „*Преговори, мирно решение на конфликта и спиране на военните действия*“ (Георги Свиленски, Големият дебат, БТВ).

Противопоставянето по тази тема най-вероятно ще продължи и в 49-тото Народно събрание, тъй като от БСП многократно твърдяха, че ще прекратят изпращането на оръжие - „*Първото нещо, което ще направя е да предложа да се прекрати изпращането на оръжие към Украйна, защото най-важното е опазване на мира и живота*“ (Борислав Гуцанов, Предизборен дебат, Нова ТВ, 15.03); „*Предното Народно събрание взе грешно решение за изпращане на оръжие за Украйна. Това ще променим в следващото НС*“ (Атанас Зафиров, Панорама, 24.03). След направена справка в сайта на парламента става ясно, че такова предложение все още не е внесено. А дори да бъде предложено за обсъждане, трудно ще постигне друго решение, предвид конфигурацията в Народното събрание към момента.

ЩЕ ИМА ЛИ РЕДОВЕН КАБИНЕТ?

Разделителните линии между политическите партии се задълбочават и това стана ясно още в предизборната кампания. Вместо да търсят теми, които ги обединяват, кандидатите за народни представители очертаха това, което ги разделя, използвайки обвинителна реторика и обидни квалификации.

Една от хипотезите, която все повече се лансира е, че политическите лидери няма да успеят да намерят допирни точки, за да направят редовно правителство и отново ще имаме предсрочни парламентарни избори.

В рамките на тази кампания станахме свидетели на едно своеобразно състезание между първите две коалиции. В различни интервюта представители на ГЕРБ-СДС и ПП-ДБ

извеждаха послания, че е много важно кой ще вземе този 1% повече, тъй като в цялата предизборна кампания социологическите проучвания сочеха, че двете формации са с изравнени сили – *„Има две неясни неща - кой ще вземе 1% повече или по малко накрая, от друга страна дали всъщност няма да има по-голяма разлика между първия и втория, защото нашите очаквания са ние да имаме по-голяма разлика. Ако ние сме първи има по-голям шанс ние да направим кабинет, защото ние сме по-искрени в желанието си да направим кабинет“* (Росен Желязков, Лице в лице, 22.03); *„ПП и ДБ се събраха заедно, защото искаме да има сериозна победа на тези избори. Аз съм сигурен, че ние ще победим*“ (Даниел Лорер, Още от деня, 14.03). Остава впечатлението, че коалициите участват в избори за първо място, а не в избори за правителство.

Словесната вражда между първите две формации премина във взаимни обвинения за състоянието на редица сектори в страната, както и в превръщането на изборите в надпревара от което има един победител. А тук по-скоро има нужда от търсене на допирателни точки, за да се излезе от политическата криза, в която страната се намира вече две години.

От ГЕРБ многократно твърдяха, че са готови на всякакви разговори, в името на стабилността в страната – *„Аз съм готов на всякакви компромиси. Да си победител на изборите, да си лидер и да не станеш премиер - това е компромис….Най-добрият вариант е да се направи нещо между двете първи партии.“* (Бойко Борисов, Лице в лице, 31.03).

Въпреки подадената ръка към ПП-ДБ, следва да се отбележи, че Продължаваме промяната беше създадена именно, за да промени модела на управление свързан с ГЕРБ. Това води до невъзможност за формиране на управление с тази формация. Още повече, че цялата предизборна кампания на ПП-ДБ бе изградена въз основа на взаимни обвинения срещу опонента. Още в кампанията, от коалицията заявиха, че ще предложат кабинет на малцинството, а от ГЕРБ тогава потвърдиха, че няма да подкрепят подобно предложение – *„Няма да подкрепим правителство на малцинството на ПП и ДБ. Защото през последните 2 години българите обедняха, случиха се корупционни сделки, които вече са предмет на разследване на прокуратурата. Ние* ***не виждаме***

***никаква възможност за взаимодействие с Промяната**, особено пък кабинет на малцинството*“ (Делян Добрев, Панорама, 24.03).

Въпреки категоричния отказ от взаимодействие, следва да се отбележи, че и двете коалиции многократно заявяваха, че трябва да има редовен кабинет, като за това следва да се положат всякакви усилия – *„Важният въпрос за българското общество е, ще има ли правителство след изборите“* (Делян Добрев, Референдум, 28.03); *„България трябва да има редовно правителство, ние трябва да се върнем към конституционно управление - парламентарно излъчено управление. Ние ще направим възможно да има такова управление*“ (Христо Иванов, Лице в лице, 30.03).

От **ДПС** заявиха своята готовност за участие в следващ редовен кабинет, акцентирайки на своята диалогичност и предвидимост – *„В рамките на диалог да създадем редовен кабинет, който да реши кризите*“ (Петър Чобанов, Големият дебат, БТВ); *„ДПС е предвидим партньор за всеки, за който последователността, предвидимостта и спазването на закона, както и правата на човека са ценност*“ (Станислав Атанасов, Панорама, 24.03). Както и на предходни избори, така и на тези, от формацията демонстрират готовност за разговори с всеки, който ги покани, като според тях изходът от кризите минава през коалиционно управление, а не през правителство на малцинството.

Възраждане са единствената формация, която би генерирала по-висок резултат при евентуални следващи избори. Партията набира сила, събирайки недоволството на хората, които виждат, че властта в България е функция от задкулисни договорки. Представителите на Възраждане използват много умело популизма и той има голям ефект, когато на хората им се казват онези думи, които те искат да чуят. Участието им в редовен кабинет обаче зависи от това, дали условията, които те поставят ще бъдат приети от останалите партии – *„Условията ни са прости - запазване на финансовата независимост, референдум ще има, всички партии трябва да кажат дали ще защитят българския лев; вдигане на санкциите срещу Русия; увеличаване на българското производство; преосмисляне на членството на България в ЕС*“ (Костадин Костадинов, Панорама, 24.03). Част от тези условия са повече от неизпълними, именно затова участие на формацията в следващ редовен кабинет е по-скоро невъзможно.

Представители на Възраждане използват реторика на крайностите и в това направление. Една от причините да набират все по-голяма скорост е, че те заявяват, че няма да участват с никоя от останалите партии в управление, готови са само на еднолично такова. Затвърждават своя облик на антисистемна партия – *„В коалиции няма да участваме под никаква форма и с никой. Ние бихме подкрепили определени политики. Следващото НС трябва да изтегли кандидатурата на България за Еврозоната“* (Цончо Ганев, Големият дебат, БТВ).

БСП представиха себе си в ролята на балансьор, необходимият коалиционен партньор – *„БСП показа и в 47-мото и в 48-мото Народно събрание, че може да говори и е една диалогична партия. Затова сме търсени от всички политическа сили“* (Георги Свиленски, Големият дебат, БТВ). Въпреки, че от формацията заявиха многократно своята политическа зрялост и изповядване на демократични ценности, социалистите все по-често залитат към крайна националистическа реторика. С тези си действия се доближават до образа на Възраждане. В търсене на свободна ниша, партията на Нинова видя голяма заплаха за българското общество в т.нар. „трети пол“ и изведоха борбата с джендър идеологията като основен стълб на своята кампания. Тази доста консервативна позиция от една предполагаемо лява партия у нас се оказа, че има поддръжници, именно заради страховете на хората около споровете по Истанбулската конвенция преди години. От формацията акцентират още своята политическа зрялост - *„БСП ще положи най-големи усилия, за да се сформира правителство и да има стабилност в България. Ние предлагаме теми, които събират обществото, а не го разделят“* (Атанас Зафиров, Панорама, 24.03); *„Ние сме готови да подадем ръка, но в името на българските граждани и на националния интерес“* (Драгомир Стойнев, Лице в лице, 23.03). Лидерът на социалистите прехвърли отговорността за участие в редовен кабинет на редовите членове на партията, като обяви, че за евентуални коалиции ще бъдат попитани чрез вътрешно-партийно допитване.

От **ИТН** не отричат възможност за нова коалиция с ПП-ДБ – *„Ако са си взели поука, може да се работи. Ние работим всичките, заради благото на хората. Тук трябва да можеш да управляваш страната, за да послужиш на сънародниците си. От твоята работа нещо да излезе“* (Гроздан Караджов, Лице в лице, 21.03).

Месец след изборите, съставянето на редовен кабинет изглежда все по-малко възможно. Въпреки, че двете основни коалиции дадоха крачка назад при избора на председател на Народното събрание, много бързо след това продължиха да чертаят разделителни линии. Илюзията, че могат да преглътнат политическото си его, бързо се разсея, а светлина в тунела към момента не се вижда.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

Алфа Рисърч, Електорални нагласи на старта на предизборната кампания [онлайн] https://alpharesearch.bg/post/1007-elektoralni-naglasi-na-starta-na-predizbornata-kampania.html

Екзакта. Медийни предпочитания на българите в хода на предизборната кампания [онлайн] http://exacta.bg/wp-content/uploads/2022/10/Presentation-SEM_2022.pdf

Министерство на финансите. Фискален резерв [онлайн] https://www.minfin.bg/bg/statistics/4

Eurostat. Annual inflation down to 8.6% in the euro area [онлайн] https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/16056046/2-23022023-AP-EN.pdf/4a097379-8598-01ff-12d875d72570ca85#:~:text=The%20euro%20area%20annual%20inflation,%2C%20the%20rate%20was%205.1%25.

European Central Bank. Measuring inflation – the Harmonized index of Costumer Prices [онлайн]https://www.ecb.europa.eu/stats/macroeconomic_and_sectoral/hicp/html/index.en.html

Инвестор.БГ. Данъчни новости за 2021 г. [онлайн] https://www.investor.bg/a/333-byudzhet-i-finansi/318306-danachnite-novosti-za-2021-g

ESM. Portugal rules out intervening to curb soaring food inflation [онлайн] https://www.esmmagazine.com/retail/portugal-rules-out-intervening-to-curb-soaring-food-inflation-235591

Европейска комисия. Еврозона [онлайн] https://commission.europa.eu/business-economy-euro/euro-area_bg

Възраждане. Извънредно: половин милион https://www.youtube.com/watch?v=qLTEAZyFoLA

Уикипедия. Присъединяване на България към ЕС [онлайн] https://bg.wikipedia.org/wiki/Присъединяване_на_България_към_ЕС

Държавен вестник. Решение за оказване на военна и военно-техническа подкрепа за Украйна https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=181560

Euractive. България е изнесла оръжие за поне 1 млрд. евро за Украйна [онлайн] https://euractiv.bg/section/финанси/news/българ ия-е-изнесла-оръжия-за-поне-1-млрд/

Фондация Фридрих Еберт
Бюро България
ул. Княз Борис I 97
1000 София, България

Отговорен редактор: Жак Папаро, директор
© Графичен дизайн: VBrand Visuals

Мненията, изразени в тази публикация,
принадлежат на авторите и не
отразяват непременно позицията
на Фондация Фридрих Еберт.

Всички текстове са достъпни онлайн
bulgaria.fes.de
София, 2023 г.